

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

การวิจารณ์สาร

การวิจารณ์สาร หรือที่มีผู้ใช้ว่า วิจัยวิจารณ์สาร หรือพินิจสาร คือการตีความนั้นเอง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า interpretation ดร. ชวาล แพทย์กุล¹ ได้อธิบายความหมายของการตีความไว้ว่า การตีความคือการเก็บความเดิมมาบันทึกใหม่ เรียบเรียงใหม่ หรือร้อยกรองใหม่ เป็นการมองเรื่องราว เดิมในแง่ใหม่ ค้นหาและเปรียบเทียบทั้งความสำคัญและความสัมพันธ์ของส่วนย่อยภายในเรื่องราวนั้น ย่นย่อเรื่องต่าง ๆ จนเป็นข้อสรุปได้ และพระยาอนุมานราชชนกได้อธิบายคำนี้ไว้ในหนังสือการศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ว่า "การแปลหรือการตีความหมาย (interpretation) คือการถอดความรู้สึก อารมณ์สะเทือนใจ ออกเป็นรูปทางศิลปกรรมได้ถูกต้องตรงกับความมุ่งหมายหรือเจตนา-รมณ์ของผู้ประพันธ์"²

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายความหมายของการอ่านวิจารณ์ว่า "เป็นการอ่าน เพื่อพยายามเข้าใจความหมายที่ผู้เขียนพยายามจะสื่อให้แก่ผู้อ่าน ในบางครั้งเราอาจจะเข้าใจความหมายตามภูมิหลังและตามวิธีการอ่านของเราเอง โดยที่มิได้คำนึงว่าผู้เขียนต้องการจะสื่ออะไรให้แก่เรา"³ และ ดร. สวนิต ยมาภัย ได้แสดงความเห็น

¹ชวาล แพทย์กุล, เทคนิคการวิจัย (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2506), หน้า 227-246.

²พระยาอนุมานราชชนก, การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ (นครหลวงกรุงเทพธนบุรี: สำนักพิมพ์วรรณคดี, 2515), หน้า 91.

³สัมภาษณ์ศาสตราจารย์สุนน อมรวิวัฒน์ 19 มกราคม 2519.

ในเรื่องเดียวกันนี้ไว้ว่า

การวินิจฉัยสาร คือการสร้างแนวเทียบ (analogy) ภายในความคิดของผู้วินิจฉัยสารในความหมายลึก นับเป็นกระบวนการทางจิตใจ เป็นการทำงานของสมองเพื่อรับทราบความหมายแห่งสารที่ใดสัมพันธ์ทางตาหรือหู โดยการโยงความสัมพันธ์ของวัตถุที่จะวินิจฉัยสาร (interpretative object) กับ การตีความของคุณ เพื่อจะจับความหมายแห่งสารที่คุณใดประสม (สัมพันธ์) ซึ่งจะคงเทียบให้ครบทั้งโครงสร้างและส่วนประกอบที่สำคัญ ถาขาดคตอนไป การวินิจฉัยสารนั้นจะไม่แน่นอน ถาการวินิจฉัยสารนั้นถูกคอง จะจับความหมายใดไกลเคียงกับความหมายที่อยู่ในใจของผู้ส่งสาร⁴

พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวว่า หลักความเห็นพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นศิลปกรรมดีหรือเลวอย่างไร เรียกว่าการวิจารณ์ (criticism) ซึ่งโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

1. จิตวิจารณ์ (impressionistic criticism) เป็นการวิจารณ์ในแง่ความรู้สึกนึกเห็นของตน
2. อรรถวิจารณ์ (interpretative criticism) เป็นการวิจารณ์ในแง่แปลหรือตีความหมาย
3. วิพากษ์วิจารณ์ (judical criticism) เป็นการวิจารณ์ในแง่คำพิพากษา

การวิจารณ์แบบจิตวิจารณ์และอรรถวิจารณ์เป็นเรื่องเอาความเห็นและความรู้สึกของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ได้ใช้หลักความรู้อะไรวิจารณ์ เป็นเรื่องรูรสติลปะเฉพาะตัว แต่วิพากษ์วิจารณ์ เป็นการวิจารณ์ที่มีหลักใช้วินิจฉัย⁵

⁴ สัมภาษณ์ คร. สวนิต ยมาภัย 16 มกราคม 2519.

⁵ พระยาอนุমানราชชน, เรื่องเดิม, หน้า 172-173.

การวิจารณ์เป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาวรรณคดี เพราะเป็นขั้นหนึ่งของการวิจารณ์วรรณคดี จะเห็นได้จากกรณีที่ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ⁶ ได้อธิบายถึงหลักของวรรณคดีวิจารณ์ว่ามี 4 ขั้น คือ

1. วิเคราะห์ คือการแยกแยะให้เห็นรายละเอียดให้มากที่สุด
2. วินิจฉัยสาร หรือ วิจัยสาร คือการตีความ
3. วิจารณ์ คือการพิจารณาถวีสั่ง
4. วิพากษ์ เป็นการตัดสินความดีเลวของวรรณคดีชิ้นนั้น ๆ ซึ่งจะแยกจากการวิจารณ์ไม่ได้

ไอ. เอ. ริชาร์ด ได้ให้ความเห็นว่า งานเขียนทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง เรื่องสั้น นวนิยาย ฯลฯ จะมีความหมายที่ควรพิจารณา 4 อย่าง ถ้าเข้าใจความหมายเหล่านี้แล้ว ผู้อ่านจะตีความหมายงานเขียนนั้น ๆ ได้ลึกซึ้ง ความหมาย 4 อย่างดังกล่าวแล้วได้แก่

1. ความหมายค่านเนื้อหาสาระโดยทั่วไป (sense) คือความหมายที่อยู่ในเนื้อหาของงานเขียนนั้น ๆ เป็นทั้งสิ่งที่กวีพูดถึง และสิ่งที่ผู้อ่านรับรู้ เมื่ออ่านจบแล้ว
2. ความหมายเกี่ยวกับอารมณ์ (feeling) คือการพิจารณาว่าอารมณ์ที่กวีแสดงออกเป็นอย่างไร และผู้อ่านมีอารมณ์อย่างไร เมื่ออ่านวรรณกรรมนั้น ๆ จบลงแล้ว
3. ความหมายทางทัศนะของวรรณกรรม หรือน้ำเสียงบทประพันธ์ (tone) บทประพันธ์บางบท เมื่ออ่านจบแล้วผู้อ่านอาจเห็นว่าเป็นการเขียนอย่างรุนแรง โดยแสดงออกตรง ๆ หรือพูดอย่างแยบยล หรือแสดงให้รู้ว่าชอบหรือไม่ชอบอะไร อย่างไร

⁶ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 7-10.

4. ความหมายคำเจตน์จำนง* (intention) เป็นความหมายตามความตั้งใจหรือจุดมุ่งหมายของกวี

นอกจากนั้น ผู้อ่านอาจจะเข้าใจไปถึงภูมิหลังของผู้เขียนด้วยก็ได้ เป็นต้นว่า อาจจะสันนิษฐานว่าผู้เขียนเป็นครู หรือเป็นนักกฎหมาย หรือเป็นคนได้รับการศึกษาแบบตะวันตก หรือไม่เคยได้รับอิทธิพลตะวันตกเลย เป็นต้น⁷

ฉะนั้นการอ่านหนังสือที่จะได้รับประโยชน์อย่างสมบูรณ์ ผู้อ่านควรจะได้ค้นหาสารที่ผู้แต่งส่งมาให้ได้ ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างยากเพราะ "กวีส่งสารมาซับซ้อนมาก ส่งสารมาตามวัฒนธรรมของกวี ส่งสารมาตามรูปแบบของกลอน ตามรูปแบบของวรรณกรรม"⁸ และในการส่งสารนั้นกวีมิได้ส่งแค่เพียง เนื้อความหรือเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังส่งอารมณ์ทัศนคติ และค่านิยมออกไปตามวัฒนธรรมอีกด้วย

สรุปแล้วจะเห็นว่า การวินิจฉัยสารงานเขียนหรืออาจใช้ว่า การอ่านตีความ กวีจะหมายรวมถึง

1. การวิเคราะห์งานเขียนนั้นตามรูปแบบให้ไต่รายละเอียดให้มากที่สุด
2. สามารถบอกได้ว่างานเขียนนั้นส่วนใดแสดงให้รู้ว่าเป็น
 - 2.1 ข้อเท็จจริง (ข้อความรู้)
 - 2.2 ข้อคิดเห็น (ความคิดเห็น)

*ได้รับทราบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ว่า การพยายามเข้าใจเจตน์จำนงของงานเขียนที่ผู้แต่งล่วงลับไปแล้ว อาจจะรู้ได้หรือบางทีก็ไม่อาจจะรู้ได้

⁷ I.A. Richards, Principle of Literary Criticism (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1966), pp. 180-188.

⁸ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ปัญหาการสอนวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร," ภาษาและการสื่อสาร รายงานการสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 1 (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 59.

2.3 การแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์

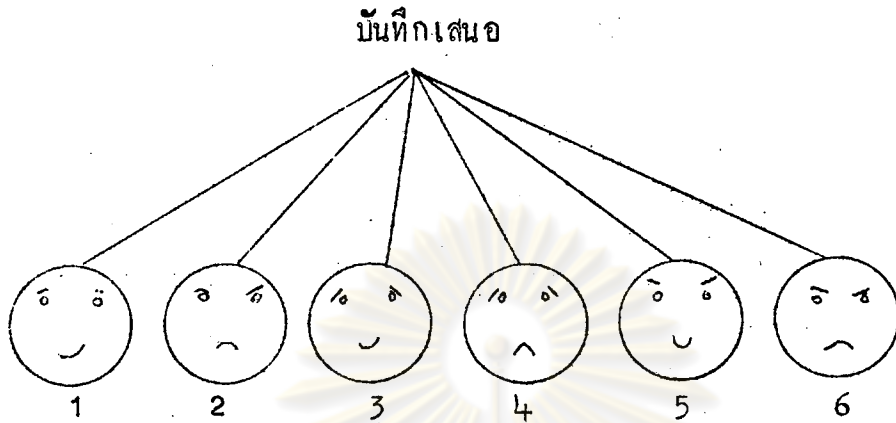
3. สามารถวิเคราะห์และรวบรวมปฏิกิริยาของผู้อ่านที่มีต่องานเขียนนั้น ๆ ได้
4. สามารถบอกได้ว่าเกิดความคิดแทรกอะไรบ้าง
5. นำความรู้ที่ได้รับจากข้อ 1, 2, 3, 4, มาประกอบในการวิจารณ์สาร
ที่ผู้เขียนส่งมาให้

6. แสดงความคิดเสริมที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้วิจารณ์แล้ว ซึ่งสามารถแยกย่อย
ออกได้เป็น

- 6.1 ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่
- 6.2 ความคิดเห็นที่เกิดขึ้นใหม่
- 6.3 ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นใหม่

การวิจารณ์ หรือการตีความ มีอยู่ตลอดเวลาในชีวิตคนเราไม่เฉพาะแต่การ
อ่านหนังสือเท่านั้น หากแต่เราจะต้องใช้การวิจารณ์ทั้งในการชมศิลป์กรรม ปฏิมากรรม
การฟัง ฯลฯ ถ้าไม่ฝึกหัดเรามักตีความไม่ได้ จะเข้าใจสารที่ส่งมาแค่เพียงผิวเผิน
เพราะสารนั้นบางครั้งอาจจะไม่ต้องอาศัยถ้อยคำ แต่อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ก็ได้ เช่น
ในการสนทนากันเราจะไม่พิจารณาแค่เพียงภาษาที่พูดเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาการแสดง
ออกทางใบหน้าของคู่สนทนาด้วย เพราะใบหน้าสามารถสื่อความหมายได้หลายลักษณะ
คร. สุนิต ยมาภัย ได้อธิบายประกอบเรื่องนี้ไว้ พร้อมกับยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนว่า

ได้ส่งบุคคลเข้าไปหาผู้บังคับบัญชาของตน และสนทนากัน
ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสำนักงาน หลังจากที่ทั้งคู่จากกันแล้ว
ผู้บังคับบัญชาก็ได้พูดว่า "คุณหัวขี้มันก็ดูเสนาะขึ้นมากแล้วกัน"
คำพูดนี้สามารถตีความไปไต่ต่าง ๆ ถ้าผู้บังคับบัญชาจะแสดง
ออกทางสีหน้าเป็นแบบต่าง ๆ ซึ่งจำแนกได้อย่างน้อย 6
แบบ ดังนี้

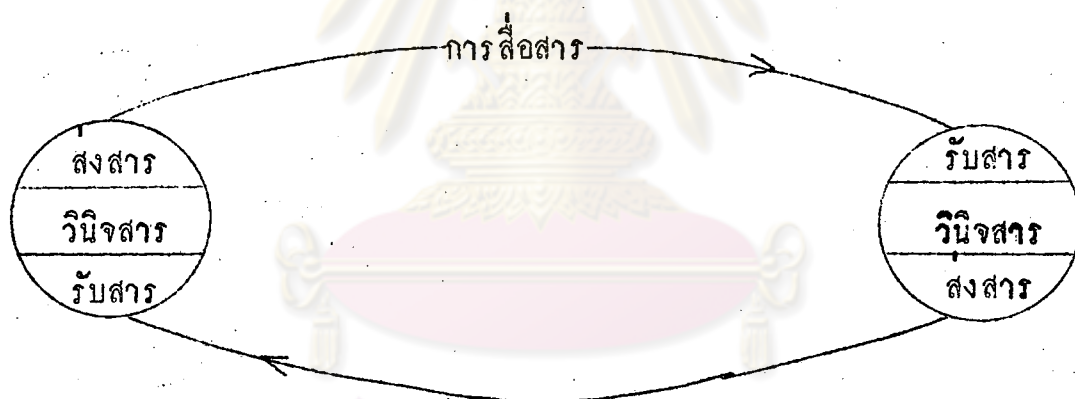
แต่ละแบบสื่อความหมายต่างกันทั้งสิ้น เช่น

- แบบที่ 1 มีความหมายว่า "ผมยินดีเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาล
บันทึกเสนอขึ้นมาเลย จะใคร่รับจัดการให้ เรื่องนี้
ตรงกับใจผมอยู่แล้ว"
- แบบที่ 2 มีความหมายว่า "เอ เรื่องนี้มันน่าคิดอยู่นะ มัน
อาจจะกระทบกระเทือนคุณหลายฝ่าย แต่ทำบันทึก
เสนอมันก็ดี เผื่อจะแก้ปัญหาไบบ้าง"
- แบบที่ 3 มีความหมายว่า "ผมยังทำอะไรไม่ถูก ใจเย็น ๆ
ไว้หน่อนะ อย่าเพอบุ่มบวมไป ทำบันทึกเสนอ
ขึ้นมาก็ไต่ไม่เป็นไร แต่อย่าหวังอะไรมากนัก..."
- แบบที่ 4 มีความหมายว่า "ผมกลัวใจจริง เก็บเรื่องไว้ได้
ก็ดี แต่อาจจะยื่นบันทึกขึ้นมาแล้วแต่คุณ..."
- แบบที่ 5 มีความหมายว่า "ตายแล้วว... มีเรื่องร้อนใจ
อีกแล้ว ไม่นาเลย เอา ทำบันทึกขึ้นมาก็ยังดี..."
- แบบที่ 6 มีความหมายว่า "คุณเอาเรื่องหนักสมองเข้ามา
ไม่ว่าจะหุคจุกๆของ มันพอจะสงบเรียบร้อย
กันไปได ไม่นาจะคุยขึ้นมาเลย... (ในกรณีนี้ไม่
ต้องการให้ทำบันทึกขึ้นมา)"⁹

⁹สวณิต ยมาภักย์, "แนวคิดเรื่องภาษากับการสื่อสาร," ภาษาและการสื่อสาร
รายงานการสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 1, หน้า 22-23.

การวินิจฉัยอาจเกิดขึ้นได้โดยมิได้มีการสนทนาโต้ตอบกัน เช่น เมื่อมองเห็นคนเดินเข้ามาหาเพียงมองดูอาการปฏิกิริยาของผู้นั้นเราก็สามารถบอกได้ว่า เขาเดินเข้ามาด้วยความนอบน้อม หรือสงวนาเผยความมั่นใจในตัวเอง การที่เราสามารถตัดสินอาการปฏิกิริยานั้น ๆ ไฉนคือการวินิจฉัยนั่นเอง การวินิจฉัยจึงเป็นเรื่องสำคัญที่คนเราควรจะสนใจ และฝึกให้ความสามารถในการวินิจฉัย เพื่อจะได้เข้าใจอะไรได้ถูกต้องตรงกัน โดยเฉพาะการอ่านหนังสือ "การตีความนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการอ่านหนังสือไม่ว่าหนังสือนั้น เป็นวรรณคดีหรือไม่"¹⁰

การวินิจฉัย เป็นขบวนการหนึ่งในการสื่อสาร โดยจะอยู่ที่กลางของการสื่อสารของมนุษย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้¹¹

และ ดร. สวนิต ยมาภัย ได้ให้คำนิยามของการสื่อสารไว้ว่า

การสื่อสาร คือการถ่ายทอดข่าวสาร ความคิด อารมณ์ ทัศนะ ฯลฯ ด้วยการใช้สัญลักษณ์อันใดแก คำพูด รูปภาพ ตัวเลข กราฟ ฯลฯ ซึ่งประกอบด้วยการเลือกผู้รับ การจัดระเบียบสัญลักษณ์ของผู้นทำกรสื่อสาร เพื่อให้ผู้ใดใดสัมผัส

¹⁰ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 8.

¹¹สัมภาษณ์ ดร. สวนิต ยมาภัย 16 มกราคม 2519.

กับสัญลักษณ์สามารถจับความหมายได้ตรงกับที่ผู้สื่อสาร
ต้องการ¹²

ฉะนั้น เมื่อมีการสื่อสาร ก็ย่อมจะมีการส่งสารมาให้ เมื่อผู้นั้นรับสารแล้วจะเกิด
ความเข้าใจกันหรือสื่อสารกันรู้เรื่องก็ต้องมีการวินิจฉัยสารก่อนแล้วจึงมีปฏิกิริยาตอบโต้ไป
โดยการส่งสารไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง และเริ่มกระบวนการสื่อสาร เช่น เคมีอีก โดยธรรมชาติ
การสื่อสารของมนุษย์ประกอบด้วยผู้ทำการสื่อสาร เนื้อหาสาระ และผลจากการสื่อสารนั้น
ทุกคราวที่มีการสื่อสาร เกิดขึ้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการนี้เสมอไป หากขาด
สิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว การสื่อสารจะเกิดขึ้นไม่ได้ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ¹³ ได้
กล่าวว่า การสื่อสารยังมีการใช้ตามระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตามกาละหรือ
โอกาสที่มีการส่งสาร ทั้งยังมีการแบ่งออกตามลักษณะการใช้อีกด้วย ดังนี้

1. การสื่อสารสามัญ คือการสื่อสารตามระดับบุคคลหรือกลุ่ม
2. การสื่อสารเพื่อธุรกิจ ต้องใช้คำประหยัดและมีความหมายแจ่มชัด
3. การสื่อสารเชิงวิชาการ ต้องใช้ศัพท์เฉพาะวิชาและถ้อยคำที่รัดกุมตรงกับ
ความหมายที่ตนมีในสมอง ซึ่งแบ่งออกเป็น

- 3.1 การสื่อสารเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ
- 3.2 การสื่อสารในวงวิทยาศาสตร์สังคมหรือสังคมศาสตร์
- 3.3 การสื่อสารทางกฎหมาย
- 3.4 การสื่อสารที่เป็นศิลปะ
- 3.5 การสื่อสารทางวรรณคดี

¹² สวนิต ยมาภัย, เรื่องเคมี, หน้า 24.

¹³ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "พฤติกรรมทางภาษากับการสื่อสาร,"
ภาษาไทย - วิชาที่ถูกลืม, หน้า 52-55.

กร. สวณิต ยมาภัย¹⁴ ได้กล่าวว่า การสื่อสารทุกประเภทจะสื่อสารได้สำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการสื่อสารต่อไปนี้

1. เวลา
2. สถานที่
3. สภาพแวดล้อม
4. วัฒนธรรม
5. ระดับการเรียนรู้
6. ความเกาะเกี่ยวยึดมั่น

เงื่อนไขดังกล่าวแล้วสำคัญต่อผู้รับสารมาก เพราะทุกครั้งที่มีการส่งสารไป โดยผู้รับอยู่ในสภาพที่ไม่พร้อมจะรับสาร สารที่ถูกส่งไปก็จะไร้ความหมาย ถึงแม้ว่าจะเป็นสารที่ดีเพียงไร ถ้าถูกส่งไปผิดเวลาก็ไม่เกิดผลสมประสงค์ของผู้ส่งได้ ระดับการเรียนรู้ก็เช่นเดียวกันมีบทบาทต่อผู้รับสารมาก ในการวินิจฉัยสารที่ถูกส่งมาจะเห็นได้จาก การตีความวรรณคดีเก่า ๆ อย่างต้น ๆ ว่า วรรณคดีไทยมีลักษณะรับใช้ชนชั้นปกครอง แต่ผู้ที่มีการเรียนรู้สูงกว่านี้จะสามารถวินิจฉัยสารได้ลึกซึ้งกว่า เพราะสามารถพิจารณา สารที่แฝงอยู่ได้ตรงข้ามกับคำกล่าวนี้อีกคือ "ชนชั้นปกครองในวรรณคดีเป็นคนที่ "ใช้ไม่ได้" เสียเป็นส่วนมาก เช่น พระพันวษาในเรื่องขุนช้างขุนแผน"¹⁵ และจากรามเกียรติ์ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า

ถ้าพิจารณาลักษณะนิสัยของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับของไทย จะเห็นว่าตัวละครที่เป็นหัวหน้านับแต่เทวดาใหญ่ คือ พระอิศวร เทวดาเล็ก คือ พระอินทร์ ฝ่ายที่

¹⁴ สวณิต ยมาภัย, เรื่องเดิม, หน้า 28.

¹⁵ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "คำนิยมกับการเรียนการสอนภาษาและวรรณคดีไทย," ภาษาไทย - วิชาที่ถูกลืม, หน้า 43.

สมมุติว่าเป็นธรรมชาติ คือ ทุกข์ฉิบสว และผู้ช่วยธรรม คือ พระราม
ไม่มีลักษณะนิสัยของบุคคลที่ควร เป็นหัวหน้าสักคนเดียว¹⁶

ฉะนั้นการวิจารณ์วรรณคดีเก่าจะต้องทำความเข้าใจว่า "วรรณคดีเป็นศิลปะ
ศิลป์สื่อสารกับผู้เข้าถึงศิลปะของตน ศิลปินแท้ ๆ ไม่สอนคุณค่าอันเป็นที่เข้าใจแล้วแก่
สังคม ศิลปินจะชี้สิ่งที่มนุษย์ธรรมดาสามัญแลไม่เห็น แต่ศิลปินแลเห็น"¹⁷ "เช่น "ลิลิต-
พระลอ" แสดงถึงความสูงส่งอัน เป็นสภาวะของชีวิตมนุษย์ ยิ่งรักสิ่งใดมากสิ่งนั้นย่อมอยู่
กับเราในชั่วเวลาสั้น"¹⁸

ประเภทของการอ่านวิจารณ์

การอ่านวิจารณ์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การอ่านออกเสียงอย่างวิจารณ์ (oral interpretative reading)
 2. การอ่านวิจารณ์ หรืออ่านตีความ (reading and interpretation)
1. การอ่านออกเสียงอย่างวิจารณ์ (oral interpretative reading)
คือ ศิลปะของการคิดต่อสื่อความคิด ความรู้สึก และความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่าง
มนุษย์ โดยนำความรู้ไปใช้ในทางปฏิบัติจนเกิดทักษะในการอ่าน สามารถเข้าใจและ
ตีความสิ่งที่ตนอ่านได้ถูกต้อง และยังสื่อความเข้าใจ ทั้งยังตีความของตนไปยังผู้ฟังได้ว่า
สิ่งที่อ่านนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพุทธิปัญญา (intellectual) เกี่ยวกับอารมณ์ -

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

(emotional) หรือเกี่ยวกับสุนทรียภาพ (aesthetic)¹⁹ การอ่านกวีวิธีนี้หมายถึง การอ่านทำให้เสียงให้สมทบบาท เช่น โกรธ ตีใจ เสียใจ ฯลฯ เป็นการผูกแบบสวมวิญญาณ ซึ่ง โกชัย สาริกบุตร เรียกว่า อ่านตีบท โดยอธิบายว่า เป็นการอ่านออกเสียงโดยใส่ อารมณ์ ความรู้สึกให้เหมาะเจาะกับบทที่อ่าน เพื่อให้ผู้ฟังได้รับรสเสนาะและร่วมบรรยากาศไปกับเรื่องราวที่กำลังอ่านนั้น... เพราะวรรณกรรมแต่ละชนิดนอกจากจะมีเนื้อหา ต่างกันแล้ว น้ำเสียงของสารยังมีสิ่งแอมแปงที่ต่างกันด้วย เช่น เย้ยหยัน ฉากถาง ปลอดภัย ฯลฯ²⁰ การอ่านกวีวิธีนี้จะต้องแสดงสิ่งที่เป็นแก่นลีภายในให้ได้ โดยการใช้ ศิลปะของการอ่านที่พิเศษกว่าธรรมดา โดยผู้อ่านจะต้องออกเสียงเพื่อสื่อความคิด ความรู้สึกของผู้แต่งไปยังผู้ฟัง ด้วยการใช้จังหวะ กระแสเสียง การให้น้ำหนักของเสียง และ ทิศทางที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและบรรยากาศของเรื่อง "ณีก่อนที่เราอ่าน เราควร จะรู้ว่าตอนที่เรารับรู้เสียงต้องแสดงน้ำเสียงอย่างไร ความคิดของเขาเป็นอย่างไร อารมณ์ที่อยู่ในบทนั้นเป็นอย่างไร"²¹ เพื่อที่เราจะได้อ่านได้ตรงกับเจตนาของผู้แต่ง เพราะวิธีการอ่านออกเสียงอย่างนี้อาจทำให้ผู้ฟังตีความท่าทีของผู้แต่งแตกต่างกัน ไปตามน้ำเสียงของผู้อ่าน ดังตัวอย่างโคลงกระทู้ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นของ ศรีปราชญ์ คือ

¹⁹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, "การอ่านอย่างตีความคืออะไร," แนะแนวการสอน วิชาภาษาไทย หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง พุทธศักราช 2510, รวบรวมโดย หน่วยงานนิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ (อัสส้านา) หน้า 102-103.

²⁰ โกชัย สาริกบุตร, "ข้อคิดเกี่ยวกับการอ่าน," เอกสารประกอบการศึกษา วิชาภาษาไทย ชุดการใช้ภาษาไทย อันดัมที่ 2 (วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2518), หน้า 8.

²¹ มีที รัตน์, "ปัญหาการสอนวรรณคดีในปัจจุบัน" คำบรรยายในการสัมมนา อาจารย์วิชาภาษาไทย, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยหน่วยงานนิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2518), หน้า 198.

ทะ เลแม่วาทย	เรียมฟัง
ลุม วาคน เรียมหวัง	วาควย
ปุม เปือกวาปะการัง	เรียมรวม คำแม่
ปู วาหอยแมกกล้วย	วากลาย เรียมตาม ²²

โคลงข้างบนนี้สามารถอ่านได้ 2 แบบ คือ ทำเสียงอ่านหวานยอมตาม หรือทำเสียงให้ผู้ฟังเข้าใจว่าประชดประชันหรือยั่วล้อก็ได้ อย่างไรก็ตาม สารของโคลงบทนี้คือ ผู้หญิงชอบให้ยอมตามทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่เห็นแก่เหตุผล²³

ทั้งนี้สิ่งที่มีความสำคัญต่อการอ่านแบบนี้คือ น้ำเสียง ทาทาง ความรู้ และความเข้าใจอย่างซาบซึ้งกับเรื่องที่อ่าน รวมทั้งการฝึกฝนและแสดงออกอย่างสมจริง โดยอ่านอย่างใสอารมณ์ความรู้สึก และใช้น้ำเสียงให้เหมาะกับบรรยากาศ เพื่อทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งและมีความรู้สึกคล้อยตามเรื่องที่อ่าน

2. การอ่านวิจารณ์หรืออ่านตีความ (reading and interpretation) เป็นการอ่านที่ผู้อ่านต้องใช้สติปัญญาทำความเข้าใจสิ่งที่อ่านได้ทะลุปรุโปร่ง คือสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์และท่าทีของผู้เขียน การเข้าใจความหมายของข้อเขียนอย่างถ่องแท้ไม่เป็นการเพียงพอ การอ่านวิจารณ์จัดเป็นขั้นที่เข้าถึงคำหรือความไม่มีคำของงานเขียนนั้น ๆ เป็นวิธีการเข้าถึงงานเขียนได้โดยการพิจารณางานเขียนในแง่มุมที่กว้างขึ้น โดยให้ความสนใจงานเขียนนั้น ๆ ประกอบด้วยอะไรบางอย่าง ผู้ที่อ่านอย่างวิจารณ์จะต้องตั้งส่วนประกอบเหล่านั้นออกมาพิจารณาอย่างละเอียดจึงจะวิจารณ์ได้ ฉะนั้นการวิจารณ์งานเขียนก็จะหมายรวมถึง

²² เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2503), หน้า 146.

²³ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "พฤติกรรมทางภาษากับการสื่อสาร," ภาษาไทย วิชาที่ถูกลืม, หน้า 61-62.

1. การวิเคราะห์งานเขียนนั้นตามรูปแบบให้ไ้รายละเอียดมากที่สุด
2. สามารถบอกไ้ว่างานเขียนนั้นสนใจแสดงไ้ห้รู้ว่าเป็น
 - 2.1 ข้อเท็จจริง (ข้อความรู้)
 - 2.2 ข้อคิดเห็น (ความคิดเห็น)
 - 2.3 การแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์
3. สามารถวิเคราะห์และรวบรวมปฏิกิริยาของผู้อ่านที่มีต่องานเขียนนั้น ๆ ไ้
4. สามารถบอกไ้ว่าเกิดความคิดแทรกอะไรบาง
5. นำความรู้ที่ไ้รับจากข้อ 1, 2, 3, 4, 5 มาประกอบในการวินิจฉัย
ที่ผู้เขียนส่งมาไ้
6. แสดงความคิดเสริมที่เกิเกิดขึ้นหลังจากที่ไ้วินิจฉัยแล้ว ซึ่งสามารถแยกย่อย
ออกไ้เป็น
 - 6.1 ความรู้ที่เกิขึ้นใหม่
 - 6.2 ความคิดเห็นที่เกิขึ้นใหม่
 - 6.3 ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิขึ้นใหม่

การอ่านวินิจฉัยนั้นว่าเป็นพื้นฐานของการอ่านออกเสียงแบบวินิจฉัย (oral interpretation) เพราะผู้อ่านที่จะอ่านแบบนี้ไ้จะต้องอ่านวินิจฉัยไ้แล้ว โดยการศึกษาศัพท์และสังเกตรายละเอียดต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจนเข้าถึงงานชิ้นนั้น ๆ ไ้ได้อย่างแจ่มแจ้ง ผู้อ่านจึงจะสามารถอ่านออกเสียงแบบตีความ (oral interpretation) ไ้ถูกต้องตรงกับเจตนารมณ์ของผู้แต่ง

จึงอาจกล่าวโดยสรุปไ้ว่า การอ่านวินิจฉัยเป็นการอ่านที่ตองใช้ความสามารถทางสมองเหนือกว่าการอ่านธรรมดา เพราะตองวิเคราะห์และสังเคราะห์งานเขียนที่นำมาอ่านนั้นอย่างละเอียด เพื่อทำให้เกิความเข้าใจและรับสารที่ผู้เขียนส่งมาไ้

ความรู้พื้นฐานในการวินิจฉัย

งานเขียนทุกชิ้นย่อมประกอบด้วยส่วนย่อย ๆ หลายส่วนซึ่งรวมกันขึ้นเพื่อจะ

พยายามส่ง "สาร" (message) บางประการมาสู่ผู้อ่าน การที่ผู้อ่านจะสามารถวินิจฉัยสารออกมาได้ ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ²⁴ ได้กล่าวไว้ว่า ผู้อ่านจะต้องมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้จึงจะวินิจฉัยสารได้ดี

1. ขนบประเพณีในการสื่อสาร
2. พื้นหลังของเหตุการณ์
3. ความรู้อื่น ๆ

1. ขนบประเพณีในการสื่อสาร (convention) คือสิ่งที่ตั้งขึ้นด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าเกิดขึ้นแล้วผู้ที่ดำเนินการต่อมาย่อมจะยึดถือเป็นแบบอย่างจะมากหรือน้อย จงใจหรือไม่จงใจก็ได้ เช่น ในวรรณคดีตะวันตก นักประพันธ์หรือกวีเคียดอ้างเทพเจ้าในตำนานกรีกและบุคคลในคัมภีร์ไบเบิล กวีอื่น ๆ ย่อมทำตามกันต่อมา ทั้งนี้เพราะผู้อ่านและผู้เขียนทำความเข้าใจกันโดยอาศัยสิ่งเหล่านี้ หรือการที่ตัวละครแสดงความรู้สึกหรือความคิดให้ปรากฏแก่ผู้ชมโดยพูดออกมาดัง ๆ และสมมติว่าตัวละครอื่น ๆ ไม่ได้ยินคำพูดนั้น บางครั้ง convention ก็ออกมาในรูปของเหตุการณ์ เช่น อนุชฌมาหลงรักและลักพาณูชฌมาไปสมสู่ ในวรรณคดีมีเรื่องกาก็"โดยพระยาเวไนย (ครุฑ) ลักตัวนางกาก็ไปสู่วิมานฉิมพลี และนางผีเสื้อสมุทรลักตัวพระอภัยมณีไปไว้ในถ้ำ แต่ Convention แบบนี้ไม่มีปรากฏในวรรณคดีสมัยหลัง ๆ²⁵ ลักษณะเช่นนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส²⁶ เรียกว่าธรรมเนียมในการแต่ง (literary convention) โดย

²⁴ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 8.

²⁵เสริมจิตร สิงหนเสนี, ความรู้เบื้องต้นในเรื่องวรรณคดีอังกฤษและวรรณคดีอเมริกัน, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 95-96.

²⁶กุหลาบ มัลลิกะมาส, ลักษณะของวรรณคดีไทย อนุสรณ์ในงานศพนางรำเพย จำปรัตน์ ณ เมรุวัดชลประทานรังสฤษฎ์ วันอาทิตย์ที่ 6 พ.ค. 2516 (พระนคร: โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2516), หน้า 196.

ยกตัวอย่างการแต่งร้อยกรองของไทยว่ามีธรรมเนียมในการแต่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ
 กองขึ้นต้นด้วยทไหว หรือประนามบท เป็นการชมบ้านเมือง หรือไหวพระรัตนตรัย ไหว
 ครู และในตอนจบเรื่องมักบอกร้อยผู้แต่งเสมอ เช่น

ขอถวายวันทนอันประนอมประนอมทุกมล

สรร เพชญานบาล

วิมุติ

อนึ่งนบธรรมคุณาทีโลกุตรพุทธ

พาจกปิฎกอุท

คมางค์

สองสงขสราพกโพธิพงศอษฎางค์

คำถุณนิวรรณาจาง

ชจัก 27

แต่ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า การไหว้ครูในการเริ่มบทกวี
 นิพนธ์และเมื่อจบก็บอกร้อยผู้แต่ง บอกรวม และเวลาที่แต่ง การใช้สัญลักษณ์เมื่อพรรณนา
 บทอัครรรยเป็น "จารีต" (Tradition) มีความหมายเหมือนขนบ แต่ต่างกันตรงที่
 เป็นการกระทำที่ยึดถือกันว่า ถ้าไม่ทำตามนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แต่จารีตและ
 ขนบบางคราวก็แยกไม่ออก²⁸

2. พื้นหลังของเหตุการณ์ เป็นสิ่งสำคัญต่อการวิจารณ์สาร เพราะผู้อ่านจะเข้าใจ
 เรื่องราวในหนังสือได้ก็ถ้าได้พิจารณาความเป็นไปในสมัยที่หนังสือเรื่องนั้น ๆ ได้แต่งขึ้น
 ทั้งในด้านลัทธิ ความเชื่อถือ ความเป็นอยู่ ของยุคสมัยนั้น ๆ เช่น บทละครของ Shake-
 speare ส่วนใหญ่จะพบว่าตัวละครของออกมาชมธรรมชาติและพรรณนาความงามของ
 ธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะการแสดงในสมัยนั้นไม่มีฉากจึงต้องอาศัยตัวละครพรรณนาเพื่อให้
 ูรู้เรื่อง ดังตัวอย่างจากเรื่อง "เวนิสวานิช"

²⁷ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพลัทธิคำฉันท์
 (พระนคร: หางหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2511), หน้า 1.

²⁸ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 102.

ลอร่าโซ ศศิธรสว่างกลางเวหา
 ในราตรีเช่นนี้เกษมสันต์,
 พระพายพัศคร่ำเพยเซยรุกขพรรณ
 ไรยอ่อน ๆ ไม่ลั่นเสียงคีณคราน²⁹

หรือตอนที่ เป็นความรำพันของนางปอร์เซีย

ปอร์เซีย คินนี้ราวกลางวันอันอ่อนแรง;
 คือช็อคกลางวันธรรมดา,
 คล้ายทิวาเมื่อตะวันส่องแสง
 ลีสกาวอ่อน ๆ ไม้รอนแรง,
 เพราะดวงแผงแสงแทรกแมกเมสา³⁰

วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน จะเห็นว่า เชียงใหม่รบกับกรุงศรีอยุธยา ถ้าไม่มี
 ความรู้เรื่องพื้นหลังของ เหตุการณ์ว่าในสมัยนั้น เชียงใหม่และกรุงศรีอยุธยา เป็น 2
 ประเทศ ไม่ใช่ประเทศเดียวเหมือนปัจจุบันนี้ก็จะไม่เข้าใจ นอกจากนั้นการเดินทางไป
 มาระหว่าง เมืองโขงหรือเวือ การดำเนินเรื่องจึงต้อง เชื้องเข้าไปตามสภาพที่เป็น
 จริงในสมัยนั้น ๆ การวินิจฉัยสารจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องพื้นหลังของ เหตุการณ์ให้มาก
 มิฉะนั้นผู้อ่านจะไม่สามารถเข้าถึงงานเขียนนั้น ๆ ได้เลย เพราะ "ศิลปินทุกสาขาจะ
 สื่อสาร กับคนร่วมสมัยกับตน อีกนัยหนึ่งคนที่มีชีวิตอยู่พร้อมกับตนอาจจะคำนึงถึงคนรุ่นหลัง
 บางแต่ก็ไม่มากนัก เพราะคนน้อยคนจะคิดล้ำยุคไปได้ถึงคนสามสี่ชั่วคนในอนาคต"³¹

²⁹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เวนิสวาณิช (พระนคร:
 โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 199.

³⁰ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเคิม, หน้า 209.

³¹ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ค่านิยมกับการเรียนการสอนภาษาและ
 วรรณคดีไทย," ภาษาไทย วิชาที่ถูกลืม, หน้า 40.

เช่น นวนิยายของคอกไม้สดเรื่อง "หนึ่งในร้อย" ผู้อ่านจะมองไม่เห็นว่าเป็นเรื่องแปลกเลย ที่ผู้หญิงนุ่งกระโปรงสั้น ขับรถยนต์เองไปเที่ยวกับเพื่อนชาย เพราะสภาพปัจจุบันเป็นเช่นนี้โดยทั่วไป แต่ถ้าผู้อ่านมีความรู้เรื่องพื้นหลังของเหตุการณ์ในสมัยที่ผู้แต่งแต่งเรื่องนี้ขึ้นเมื่อ 40 ปีมาแล้ว จะพบว่า "สมัยที่เหตุการณ์ในเรื่อง "หนึ่งในร้อย" เกิดขึ้นนั้น ประเทศยังไม่เจริญเท่าทุกวันนี้ กุลสตรีที่ไปไหนคนเดียวแม้ในเวลากลางวันเกือบไม่มีเลย ผู้หญิงที่ขับรถยนต์เองเป็นคนที่ไม่ค่อยมีมากนัก กุลสตรีที่เห็นว่าเกือบจะนับตัวได้ในพระนคร"³² ฉะนั้นลักษณะนิสัยของนาง เอกินในเรื่องนี้จึงต้องพิเศษกว่าผู้หญิงอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน

ฉะนั้นความรู้ในเรื่องพื้นหลังของ เหตุการณ์หรือสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ตรงกับที่ เจตนา นาควัชรระ ให้ความเห็นว่า

วรรณคดีนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นสมบัติร่วมของทุกยุคทุกสมัย และทั้งที่มีส่วนผูกพันกับยุคใดยุคหนึ่ง หรือภาวะใดภาวะหนึ่ง หรือถิ่นใดถิ่นหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง แม้แต่ภาษาที่วรรณคดีใช้สื่อความหมายก็เป็นสมบัติเฉพาะของถิ่นหนึ่ง หรือกาล - เวลาใดเวลาหนึ่ง การศึกษาวรรณคดีจึงได้แก่การศึกษาสังคมโดยยาก ความรู้เกี่ยวกับสังคมอันเป็นถิ่นที่เกิดของวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น³³

3. ความรู้อื่น ๆ เช่น ความรู้ทางศาสนา จิตวิทยา ปรัชญา ฯลฯ มีส่วนช่วย

³²ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ตัวอย่างการวิจารณ์นวนิยาย," เอกสารประกอบการศึกษาวิชาภาษาไทย ประจำภาคแรก คณะศิลปศาสตร์ ปีที่ 1 (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2509), หน้า 381.

³³เจตนา นาควัชรระ, "วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี," วรรณ-
ไวทยากร (พระนคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2514), หน้า 13.

ทำให้เราเข้าใจงานเขียนนั้น ๆ ได้แจ่มแจ้งและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังที่ วิภา เสนานาญ³⁴ ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะเกิดความสุขเพลิดเพลินจากการอ่านนวนิยายได้ ผู้อ่านควรมีความรู้ในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. ประวัติผู้แต่ง วรรณกรรมเกิดจากความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของผู้เขียนที่ถ่ายทอดออกมาด้วยภาษา
 2. ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนั้น ๆ ย่อมสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมในสมัยนั้น ๆ และความรู้สึภาวะทางการเมืองของยุคที่วรรณกรรมแต่ละชิ้นเกิดขึ้นด้วย
 3. สังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์ สภาพของชั้นมนุษย์ในสังคมและลัทธิเศรษฐศาสตร์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป มีส่วนทำให้นักเขียนเกิดแรงบันดาลใจและได้ข้อคิดในการเขียน
 4. จิตวิทยา ช่วยทำให้เข้าใจพฤติกรรมของตัวละคร
 5. ปรัชญา การเข้าใจปรัชญาในเรื่องนั้น ๆ ทำให้เราเข้าใจวรรณกรรมได้แจ่มแจ้งและอ่านออกกรสขึ้น
 6. ศาสนา การรู้หลักการของศาสนาที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้เข้าใจเรื่องและอ่านได้สนุก
 7. สภาพภูมิอากาศ และสภาพภูมิประเทศในเรื่องนั้น ๆ จะทำให้ศึกษาวรรณคดีได้สนุกและซาบซึ้ง โดยเฉพาะวรรณกรรมทางตะวันตก การรู้จักสภาพภูมิอากาศจะช่วยให้เข้าใจสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กวีหรือนักประพันธ์ใช้
- ความรู้ต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วมีส่วนช่วยให้เราเข้าใจงานเขียนนั้น ๆ ได้แจ่มแจ้งและลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น ความรู้ทางจิตวิทยา นอกจากจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของตัวละครแล้ว ยังอาจทำให้ผู้อ่านได้รู้ว่า อะไร เป็นแรงจูงใจให้นักเขียนสร้างงานชิ้นนั้น ๆ

³⁴วิภา เสนานาญ, "ศึกษาวรรณคดีให้สนุก," จันทร์ เกษม, (มีนาคม - เมษายน 2511), หน้า 50.

ขึ้น ทั้งนี้ จากทฤษฎีทางจิตวิทยาของซิกมันด์ ฟรอยด์³⁵ ที่ว่า ความฝันส่วนใหญ่เกิดจาก เหตุการณ์ที่ผู้ฝันจดจำติดครึ้งอยู่ในสมอง และความปรารถนาที่มีอยู่ในใจ แล้วแปรรูปออกมา เป็นสัญลักษณ์แห่งความฝัน เพื่อลดความตึงเครียดของจิตใจมนุษย์

นักวิจารณ์วรรณคดีได้ศึกษาทฤษฎีนี้แล้วมีความเห็นว่า วรรณคดีมีการเกิดลักษณะ เกี่ยวกับความฝัน คือ กวีได้เขียนเรื่องขึ้นเพื่อคลายความตึงเครียดเช่นเดียวกัน เพียงแต่ ผลสำเร็จของกวีจะออกมาในรูปแบบที่น่าชื่นชมกว่าความฝัน

ด้วยหลักการนี้จึงมีผู้วิจารณ์เรื่องพระมะเหลเถไถของคุณสุวรรณีไว้ว่า "ผู้เขียน คิดว่าเรื่องพระมะเหลเถไถนี้ คุณสุวรรณีเขียนขึ้นเพื่อระบายความรู้สึกที่เก็บกด ความไม่สบายใจ หวาดกลัว แสดงถึงจิตใจที่ต่อสู้ระหว่างความรู้สึกฝ่ายสูงกับฝ่ายต่ำ ความ ตึงเครียดระหว่างความรู้สึกอันเกิดจากหลักความจริง (principle of reality) กับหลักแห่งความพึงใจ (principle of pleasure)³⁶

จะเห็นได้ว่า ความรู้ทาง ๆ ดังกล่าวแล้วช่วยทำให้ผู้อ่านวินิจฉัยสารงานเขียนนั้น ได้ในแง่มุมที่แปลกขึ้น และผู้อ่านแต่ละคนจะวินิจฉัยได้แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ หลายอย่าง ดังที่ ดร. สุนิต ยมาภัย³⁷ ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. ความสนใจ
2. ประสบการณ์

³⁵คือจิตแพทย์ชาวออสเตรีย เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์ (The Psycho-analysis School) เน้นหนักในการศึกษาทางด้านบุคลิกภาพ การแนะแนว และพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เพื่อค้นหาสาเหตุของพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติ แล้วหาทาง แก้ไขพฤติกรรมนั้น ๆ

³⁶อุษณา กาญจนทัต, "บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถเป็นเพียงเรื่องตลกชวน ชื่นเท่านั้นหรือ," ศาสตร์และศิลป์แห่งอักษร (พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2515), หน้า 70-71.

³⁷สัมภาษณ์ ดร. สุนิต ยมาภัย วันที่ 16 มกราคม 2519.

3. จินตนาการ
4. ทักษะ
5. ระเบียบวินัย
6. ความรู้
7. วัย

คำอธิบายนี้สอดคล้องกับที่ ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ ได้กล่าวชี้แจงไว้ว่า "เป็นธรรมชาติที่ผู้ที่จะสื่อสาร แก่กัน ก็ต้องมีอะไรบางอย่างเหมือนกัน เช่น ความรู้ วัย ประสบการณ์ จินตนาการ ถ้าผู้ส่งสารห่างไกลจากผู้รับสาร เป็นอันมาก การสื่อสารย่อมมีขึ้นไม่ได้"³⁸

องค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วมีอิทธิพลต่อการวิจัยสารงานเขียนทุกชนิด แม้แต่วรรณกรรมร่วมสมัยซึ่งเป็นงานเขียนสมัยเดียวกับผู้อ่าน น่าจะวิจัยสารได้ง่ายเพราะสามารถเข้าใจพื้นภูมิหลังได้ก็อยู่แล้ว ก็ยังมีการวิจัยสารต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ วัย ประสบการณ์ ของผู้อ่านแต่ละคน ดังตัวอย่างการวิจัยสารเรื่อง "หุคิยะวิเศษ" ของบุญเหลือ

นิตยา มาสะวิสุทธิ ได้วิจัยสารเรื่องนี้ไว้ว่า

ในหุคิยะวิเศษของบุญเหลือ ผู้เขียนได้เสนอภาพชีวิตของ วิหกร แลฉอนที่ขึ้นถึงขีดสุดแล้วตกลงมาอย่าง กุระทันหัน ควบวิถีต่างๆ การเมือง โดยโชความขัดแย้งระหว่างชนชั้น คือ ระหว่าง "ผู้มีกำเนิดสูง" และ "ผู้มีอำนาจ" เป็นฉาก (background) ฉอน เป็นผู้ที่ต้องอยู่ระหว่างกลางความ ขัดแย้งของคนสองกลุ่มนี้ เพราะชีวิตในวัยเด็กมีความผูกพัน อยู่กับ "ผู้มีกำเนิดสูง" แต่มาแต่งงานกับ "ผู้มีอำนาจ" แต่ฉอนนิยมรับคุณค่าของทั้งสองฝ่าย และพยายามปรับตัว

³⁸ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ, วิเคราะห์สารวรรณคดีไทย, หน้า 8.

ให้เข้ากับคุณค่าเหล่านี้ นั่นจริง เป็นผู้ที่อยู่รอดในสังคม
แบบนี้ และเป็นผู้ที่ "ไม่ตก" ทั้ง ๆ ที่สามีหมดอำนาจ
วาสนา³⁹

รูประนีย์ นาคทรพรพ ได้วินิจฉัยสารว่า

อ้าทุกข์ะวิเศษ
จับ เนตรจับจิตพิศวง
สัญญาลักษณ์เลิศล้ำ่าง
บอกมวงคุณงามความดี

ผู้ใดไครครองของสูง
ยอมจูงจิตปลื้มเต็มที
บุญมาวาสนายิ่งทวี
ดุจดวงรัชนียามเพ็ญ

สังคมนิยมยกย่อง
แซ่ของชมชื่นชื่น ไคน
ปัญญาไม้ไว้ไซ้เป็น
ชีวิตคีไคนอ้าไฟ
โชคช่วยอวยสุขทุกสิ่ง
ยอกยิ่งบุญหนักศักดิ์ใหญ่
ถึงวันมีอันเป็นไป
คือไครจักขวางทางกรรม

³⁹นิตยา มาสะวิสุทธิ์, "แนวโน้มของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน," รายงานการ
สัมมนาการสอนวรรณกรรมไทยปัจจุบันระดับอุดมศึกษา (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, 2516), หน้า 58.

ชีวิตอนิจจังทั้งสิ้น
 โลกก็ขึ้นสูงลงต่ำ
 ภูเขาสู่ข โศกโลกกรรม
 นอนนำเคื่อนจิตคิดเทอญ⁴⁰

รณฺจวน อินทรกำแหง ไควินิจสาร เรื่องนี้ว่า

บุญเหลือพยายามแสดงให้เห็นภาพลักษณะของสังคมที่เปลี่ยน
 ไป เพราะความหยวนคุณธรรมของผู้มีอำนาจในชาติบ้านเมือง
 นอกจากนั้นก็ยังคงแสดงความเป็นอนิจจังของชีวิตมนุษย์ เช่น
 ชีวิตที่รุ่งโรจน์ของ "ทาน" ในอดีตที่มาร่วงโรยลงในปัจจุบัน
 เช่นเดียวกับชีวิตที่รุ่งเรืองของวิฑูร ก็โคหรีดับไปตามกรรมที่
 มีเจริญแล้วมีเสื่อม ไม่มีสิ่งใดอยู่คงที่ใด ผู้อ่านมองเห็นภาพ
 และเห็นชัดในกฎแห่งกรรม...⁴¹

แต่สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ วินิจสาร ไควว่า

... เมืองไทยในรอบกึ่ง ศตวรรษนี้มีได้ เปลี่ยนสภาพทางสาระ
 สำคัญ เรารักษาประเพณีแล้ว ๆ เหลว ๆ วัฒนธรรมก็ถูก
 กอนมาก ซึ่งเราไม่รู้กันควยวาระไรถูก อะไรผิด อะไรชั่ว
 อะไรดี ไควแต่หลอกตัวเอง สวมหน้ากากเขาหูกัน คังชีวิต
 ของตัวเอกรใน เรื่อง เป็นเครื่องแสดงอย่างชัดแจ้ง เราสมัย
 นี้ย่อยกเป็นผู้ค้อย่างแตกอน แต่ไม่รักษาหิริโอตัมปะระของทาน
 ซ้ำไม่ยอมเปลี่ยนสภาพตามกาลสมัยอีกควย จึงคองแอมมี
 เมียนอย แอมรับสินบน และแอมคางของเถื่อน นอกจากนั้น
 พวกเมีย ๆ ที่พากันไปคังสมาคมยังมีบทบาทอย่างไร ทำลาย

⁴⁰ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, "ค่านำ," หุคิยะวิเศษ, โดย ม.ล. บุญเหลือ
 เทพยสุวรรณ (พระนคร: แพรพิทยา, 2511), หน้า ค่านำ.

⁴¹ รณฺจวน อินทรกำแหง, "หุคิยะวิเศษ," วรรณกรรมวิจารณ์ ตอนที่ 1
 (พระนคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2518), หน้า 99-100.

ชีวิตส่วนตัว และแก่นสารที่แท้จริงของตน เพียงไหน ผู้เขียน
ก็พยายามชี้ให้เห็น มิใช่ที่จะท่องเอยถึง "กลไกโตเตาจาก
ตำแหน่งน้อยขึ้นสู่ตำแหน่งผู้ยิ่งใหญ่" ของสามีตัวเอกในเรื่อง
กลดาวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้เขียนเรื่องนี้พยายามสอนคนสมัยใหม่
โดยเฉพาะคนที่มีหน้าที่ในสังคมที่กำลังหลงระเริงอยู่กับ
โลกธรรม ในห้วงปลงตามพระไตรลักษณ์... 42

จะเห็นได้ว่า การวิจารณ์วรรณกรรมเรื่องเดียวกันแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะ
วรรณกรรมเรื่องยาวมีรูปแบบซับซ้อน สามารถจะวิจารณ์ไปได้หลายทาง ผู้อ่านจะได้
รับสารจากผู้เขียนแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และความคิดค้นลึกของแต่ละคน⁴³

การอ่านวรรณคดีเก่า ผู้อ่านก็อาจจะวิจารณ์ไปได้หลายทางหลายระดับเช่น-
เดียวกัน เพราะวรรณคดีต่างสมัยต่างก่อนที่ผู้อ่านจะเกิดหลายร้อยปี สภาพชีวิตเกือบทั้ง
มวลนึกไปจากที่ผู้อ่านเคยรู้เคยประสบ⁴⁴ จึงทำให้เกิดปัญหาในการวิจารณ์ เพราะ
อาจจะวิจารณ์ไปได้หลายทาง จึงมีผลให้ผู้อ่านแต่ละคนรับสารจากรณคดีเก่าแต่ละ
เรื่องไปในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ดังตัวอย่างการวิจารณ์เรื่อง "สังข์ทอง"

ดร. สิทธิฯ พินิจภูทล ได้วิจารณ์ไว้ว่า

เรื่องสังข์ทองนั้น พระสังข์ เป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนคนที่
ทำความดี แต่ไม่ต้องการแสดงให้ปรากฏแก่ผู้อื่น หอยสังข์
และรูปเงาะเป็นเครื่องเคลือบความดีไว้ รจนาเป็นสัญลักษณ์
ลักษณะของผู้ที่รู้จักพิจารณา ไม่คูลิงโคแต่ผิวเผิน มีความ

⁴² สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "หุคิยะวิเศษของบุญเหลือ," หนังสือสำหรับผู้หญิง
(พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2513), หน้า 58-59.

⁴³ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์รศวรรษคดีไทย, หน้า 213-214.

⁴⁴ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "คำนิยมกับการเรียนการสอนภาษาและ
วรรณคดีไทย," หน้า 44.

คิดอย่างลึกซึ้ง สามารถมองเห็นทะลุเข้าเห็น "รูปสุวรรณอยู่ชั้น
ใน" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความดีได้⁴⁵

ชลธิรา กลักอยู่ วิจิตรสาร เรื่องเดียวกันได้สาระสำคัญ 3 ประการคือ

1. สื่อกำหนดให้เห็นว่า คุณค่าของคนไม่ได้อยู่ที่เปลือกนอก
การพิจารณาคุณค่าของคนจึงต้องมีความสามารถเป็นพิเศษ
เช่นที่รจนามี คือสามารถ "มองเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน
รูปเงาะสวมไวโคนที่หลง"
2. สื่อบอกว่า ความรัก ความผูกพันฉันแม่กับลูก อาจ
จะเกิดขึ้นได้อย่างยิ่งใหญ่ แม่ว่าจะมีโซ่แม่ลูกกันจริง ๆ โดย
สายเลือด เช่น นางพันธุรัต กับพระสังข์ ทั้งยังมีนิสัยสื่อไป
ถึงขั้นที่ว่า แม่ลูกคู่นั้นอยู่กับคุณละฐานะ, กล่าวคือ นางพันธุรัต
ในสัญลักษณ์ของนางยักษ์ นาคเกลียด นากลิ้ว นาคขะแยง
กับพระสังข์ซึ่งเป็นมนุษย์ ผู้เป็นแม่เสียใจจนตายเมื่อลูกหนี
จากไป
3. สื่อกำหนดให้เห็นความสัมพันธ์สามภรรยาว่ามีหลายระดั
มแตกต่างกัน คุณทวยศวิมลกับนางจันทน์เทวี แสดงให้เห็นว่า
สามีมักจะเด็ดหัวภรรยาเอาไปโคยวงहारณเมื่อหลังภรรยา
ใหม่ และคุณพระสังข์กับรจนาก็แสดงให้เห็นว่า สามภรรยา
บางคู่กลายเป็นคู่ทุกข์คู่สุข รักกัน เกรงใจกัน และดำรงชีวิต
อยู่รวมกันได้ นารัก นาชม เป็นต้น⁴⁶

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ลิตธา พินิจกุล, คู่มือวิชาภาษาไทยเล่ม 3, เอกสารการนิเทศการศึกษา
ฉบับที่ 100 หน่วยศึกษานิเทศก กรมการฝึกหัดครู 2512, หน้า 296.

⁴⁶ชลธิรา กลักอยู่ และคนอื่น ๆ, การใช้ภาษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
รุ่งเรืองรัตน์, 2517), หน้า 208.

นอกจากนี้วรรณคดียังมีศิลปะการประพันธ์ที่พิเศษที่เรียกว่า การใช้สัญลักษณ์ (symbol)⁴⁷ เป็นเครื่องเปรียบเพื่อแนะให้คิด จึงทำให้ผู้อ่านคำประพันธ์ตอนที่ใช้สัญลักษณ์นั้นอาจจินตนาการได้หลายทาง เช่น การวินิจสารบทอัศจรรย์ ซึ่งแท้จริงไม่สามารถจะจินตนาการให้เป็นเรื่องอื่นได้นอกจากเรื่องเพศสัมพันธ์ชั้นสูงสุดอย่างเดียว แต่รายละเอียดปลีกย่อยในการวินิจสารอาจจะต่างกันไปตามประสบการณ์ในชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคน ดังที่ สุชาติ พงษ์พานิช ได้รวบรวมการวินิจสารบทอัศจรรย์จากเรื่องขุนช้าง-ขุนแผน ตอนขุนแผนไถนางแก้วกิริยา ที่ว่า

ว่าพลางทาง เปลื้อง เครื่องคาด	แขวนพาดกลาง ประจงจับ
อุโมงวางวาง คักสะพักรับ	ก็ทอดทับระหวายลง คั่งหอมทอง
พระพายชายพัดคลุมชาติ	เกสรสาคหอมกลบกลบห้อง
วีววีว ปลิวชายสไบกรอง	พระจันทร์ผันผยของ อยู่ยบยับ
พระอาทิตย์ชิงดวงพระจันทร์ เคน	ดาวกระเซ็นไกล เคือนคาราคับ
หึ่งหอยพร้อยไม้ไหวระยับ	แมลงทับทอง เทียวสะเทือนคง ⁴⁸

สุชาติ พงษ์พานิช ได้วินิจสารบทอัศจรรย์ตอนนี้ได้ 3 แบบ คือ

ประการแรกอาจจะตีความไปได้ว่า กวีต้องการแสดงให้เห็นว่าการเสพรสนในวิถีแห่งความรักใคร่ เป็นเรื่องสวยงามสดชื่น และน่ายินดีสมกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของบทอัศจรรย์

ประการที่ 2 อาจตีความได้ว่า "พระพายชายพัดคลุมชาติ-ชาติ เกสรสาคหอมกลบกลบห้อง" นั้นหมายถึงกลืนประจำตัว

⁴⁷สัญลักษณ์ในวรรณคดี มีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเป็นรูปธรรมที่เป็นเครื่องแทนนามธรรม เช่น น้ำค้างแทนความบริสุทธิ์

⁴⁸กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (พระนคร: ศิลปามรรณาการ, 2506), หน้า 376.

ชายหญิง ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นอารมณ์ทางเพศซึ่งกันและกัน ให้เกิดมีมากขึ้น และเมื่อมีการเล้าโลมสัมผัสของฝ่ายชาย ทำให้ฝ่ายหญิงรู้สึกคล้อยตามไป ซึ่งเปรียบได้กับชายสไบที่ ไหวไปตามแรงลมแล้ว ฝ่ายหญิงที่ภักซื่อพระจันทร์ เป็นสัญลักษณ์ก็จะมีอาการตอบสนองอารมณ์และความปรารถนาของฝ่ายชายโดยไขความว่า "ฉันนุ้ยของอู๋ยัยยัย" เป็นเครื่องเปรียบ เมื่อทั้งคู่มีความพร้อมที่จะรวมประกอบประเวณีกิจแล้ว พระอาทิตย์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนฝ่ายชายก็เริ่มชิงดวงกับฝ่ายหญิงคือ "พระจันทร์" คำว่า "ชิงดวง" นี้เป็นชื่อลายรูปแยงคอกกันหรือเกี่ยวกัน เป็นคอกเดียวกัน ฉะนั้นคำนี้จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งพฤติกรรมทางเพศ เช่นเดียวกับคำว่า "แมลงทับ" ที่เดิมคำว่า "แมลง" เขามาเพื่อเล่นคำว่า "ทับ" หลังจากเมื่อพระอาทิตย์ พระจันทร์ เริ่มชิงดวงกัน อารมณ์ตัวละครทั้งคู่ก็ทวีความสับสนยุ่งเหยิงและหรรษายากที่จะอธิบายได้ ภักซื่อสามารถบรรลุสุดท้ายเป็นเครื่องอุปมา

ประการที่ 3 ลมนี้มีลักษณะเลื่อนไหล มีทั้งคุณและโทษในเวลาเดียวกัน คือถ้ามีขนาดพอเหมาะก็จะให้คนโสดมีความสุขสบาย แต่ถ้ามีมากถึงขั้นพายุก็จะให้โทษเสียมากกว่า เพราะฉะนั้นในที่นี้พระพายจึงอาจเป็นสัญลักษณ์เพศชายที่สามารถเล้าโลมฝ่ายหญิง คืออุปมาชาติและสไบกรองใหม่ ความปรารถนาทางเพศสไบคล้อยตามไปกับคนโสด (เกสรสาคหอมกลีบกลีบหอม วิววิวปลิวชายสไบกรอง) และเมื่อเป็นเช่นนี้การตอบสนองของฝ่ายหญิงก็จะมีขึ้น เป็นธรรมชาติ (พระจันทร์นุ้ยของอู๋ยัยยัย) การรวมเพศแต่คงให้เห็นจากความที่ว่า "พระอาทิตย์ชิงดวงพระจันทร์เคน" ส่วน "ดาวกระเด็นไกล เตือนดาราคับ" นั้น คำว่า "ดาว" มักจะใหญ่พลิงที่เล็ก ๆ น้อย ๆ มีแสงริบหรี่ และมีอยู่มากมายบนท้องฟ้า เพราะฉะนั้นสัญลักษณ์ในเรื่องของเพศ ดาวอาจเป็นสิ่งแทนของโลมชาติที่มีสภาพเป็นไปตามจังหวะของธรรมชาติในการสัมพันธ์ และในการเคลื่อนไหวไปตามจังหวะของธรรมชาติในการรวมเพศ ปุ่มกระสัน (clitoris) ซึ่งมีตำแหน่งสูงกว่าอวัยวะเพศชายก็จะเคลื่อนไหว

ไปมาตามจังหวัดดังกล่าวในลักษณะ "หึ่งที่อยู่พร้อมไม้ไผ่ ไร่ ยับ ส่วน "แมลงทับ" "คอง" "ทองเที้ยว" กวี่ไซ เป็นสัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศ และพฤติกรรมทางเพศของตัวละครตามลำดับ⁴⁹

ในนวนิยายสมัยใหม่จะพบว่า เป็นงานเขียนที่เข้าใจเนื้อเรื่องและความหมายได้ยาก เพราะผู้เขียนใช้สัญลักษณ์แทนการกล่าวถึงโดยตรง เช่น เรื่อง "เฒ่ากับทะเล"⁵⁰ (The Old man and the Sea) ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เข้าลักษณะนี้ เพราะเป็นเรื่องของชายชราคนหนึ่งที่มีอาชีพจับปลา แต่จับปลาไม่ได้เลยเป็นเวลานาน ในวันหนึ่งพบปลาใหญ่มากกว่าจะจับปลาตัวนั้นได้ก็แทบสิ้นกำลัง หึ่งยังต้องเผชิญกับคลื่นลมและอากาศที่แปรปรวนอยู่ถึง 7 วัน จึงลากปลาเข้าฝั่งได้สำเร็จ แต่ปรากฏว่าปลาตัวที่เขาจับได้ถูกปลาเล็กปลาน้อยตอกกินหมดเหลือแต่กระดูกเท่านั้น กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้วิจารณ์สารเรื่องนี้ไว้ว่า

เรื่องนี้จะคิดว่าเป็นเรื่องเผชิญภัยอย่างธรรมดาตรงไปตรงมาก็ได้ หรือจะคิดว่าเป็นสัญลักษณ์ก็ได้ คือเปรียบเทียบกับชีวิตคนที่ต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต คลื่นลมในทะเล หมายถึง อุปสรรคหลายประการ ปลาหมายถึงหน้าที่การงาน ชายชราคือมนุษย์ ที่ต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ มนุษย์ต้องต่อสู้ไปจนถึงที่สุด แล้วก็จะไม่ได้อะไรเลยนอกจากการร่อยแหงความทรงจำแห่งชัยชนะ เมื่อมนุษย์มากับความว่างเปล่าก็ต้องกลับไปพร้อมกับความว่างเปล่าเช่นกัน บางคนเปรียบเทียบเรื่อง

⁴⁹ สุชาติ พงษ์พานิช, "วิเคราะห์บทกวีศรรยในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. (1991-2411)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2517) (อักษราเนา), หน้า 184-185.

⁵⁰ ผู้แต่งคือ เอิร์นเนสต์ มิลเลอร์ เฮย์มิงเวย์ เป็นบทประพันธ์ที่ได้รับรางวัลโนเบล ประจำปี ค.ศ. 1954 แห่งสาขาวรรณคดียอดเยี่ยมประจำปี

นี้ว่า เหมือนกับชีวิตของนักเขียนที่กองทัพปลดปล่อยประชาชน
ประการ ครั้นมีชื่อเสียง (จับปลาใหญ่โต) ก็กลับถูกนัก
วิจารณ์ (ปลาเล็ก) วิจารณ์จนไม่มีชิ้นดี⁵¹

ส่วน พวงร้อย คิศจกุล ณ อยุรยา ได้วิจารณ์สารเรื่อง "เขามาจู่ทะเลไว้ว่า"

การที่ชายแก่เช่น Santiago จับปลาได้ตัวใหญ่แสดงให้
เห็นชัยชนะในการต่อสู้... แต่เป็นชัยชนะที่พ่ายแพ้ไร้ประ-
โยชน์ เพราะกว่าจะถึงฝั่งปลาฉลามกินปลาใหญ่จนไม่มีคา
อะไรทางความวัตถุ แต่ชัยชนะครั้งนี้มีค่าต่อ Santiago
อย่างมากที่สุดทางความจิตใจ เพราะเขาได้พิสูจน์กับตัวเอง
ว่ายังมีความสามารถที่จะต่อสู้เพื่อเกียรติของตัวเอง⁵²

สวณิต ยมาภัย ได้วิจารณ์สารเรื่องเดียวกันนี้ไว้ว่า " เป็น เรื่องที่แสดงให้เห็นถึง
ชีวิตมนุษย์ผู้มีจิตใจเป็นนักสู้ถูกทำลายแต่ไม่พ่ายแพ้ ในท่ามกลางการต่อสู้ก็พบว่ามีคน เห็น
แก่ตัวมาขวางชิงไป"⁵³

รัฐจวน อินทรกำแหง ได้วิจารณ์สารเรื่องเดียวกันนี้ไว้ว่า ผู้แต่งต้องการแสดง
ให้เห็นว่า

ความมุ่งงามของความกล้าหาญ, อดทน และความมีใจนัก
กีฬา มีค่าควรแก่การยกย่อง เป็นอย่างยิ่ง และความกล้าหาญ
นั้นมิว่าจะเป็นผู้สมมุติของมนุษย์หรือของสัตว์ ย่อมใ้รับการ
สรรเสริญยกย่อง เทอเทียมกัน และการจะเป็นผู้กล้าหาญ
หรือวีรบุรุษนั้น หมายความว่า ผู้นั้นจะต้องกล้ากว่าผู้อื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, "ลักษณะของวรรณคดีไทย," หน้า 12.

⁵² พวงร้อย คิศจกุล ณ อยุรยา, "เออร์เนสต์ เฮมิงเวย์ (Ernest Hemingway)
กับ The Old Man and the Sea," อักษรศาสตร์วิจารณ์ 12 (พฤษภาคม, 2517),
หน้า 65-66.

⁵³ สัมภาษณ์ คร. สวณิต ยมาภัย 16 มกราคม 2519.

สละตนออกผจญอันตรายยิ่งกว่าผู้อื่น ถ้าเสี่ยงชีวิตมิว่าจะ
เผชิญกับความพ่ายแพ้หรือความตาย⁵⁴

เมื่อได้พิจารณาต่อไปโดยละเอียดในเรื่อง 'ไอ้ผจญทะเล' นี้ ในฐานะที่หนังสือ
เล่มนี้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณคดี หนังสือเล่มนี้คงไม่ส่งสารมาเพียงเท่านั้น
เพราะถ้ามีสารแค่นั้นก็จะไม่จับใจ แต่สารที่กล่าวมาแล้วจัดเป็นส่วนหนึ่งของสารที่ผู้เขียน
ส่งมาให้ผู้อ่านโดยอาศัยวรรณกรรมชิ้นนี้ ถ้าพิจารณาถวีสู่ในการส่งสารของ Ernest
Hemingway จะพบว่าผู้แต่งใช้ความแตกต่างระหว่างตัวละครที่ทำให้เกิดความสะเทือนใจ
ได้มาก คือ ระหว่างผู้ชายแก่ที่ว่าเหว กับเด็กที่พยายามปลอมใจ ให้กำลังใจให้หาย
ว่าเหว โดยที่ชายแก่ผู้นั้นมักจะพาเด็กไปทะเลด้วยกันเสมอ กลางทะเลที่อ้างว้าง แต่
ในวันที่เขาไปต่อสูกลางทะเล เขาไปเพียงผู้เดียว เด็กไม่ได้ไปด้วย แต่ชายแก่ผู้นั้นมิได้
กลัวความว่าเหว ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องพบในบั้นปลายของชีวิต (คนแก่ว่าเหว
คนเดียวในบ้าน เพราะลูกหลานไปมีกิจกรรมทางอื่นหมด เคยเป็นผู้อุปถัมภ์คนมามาก
เมื่อเขาประสบความสำเร็จมีภาระมาก ไม่มีเวลาสำหรับคนแก่อีกต่อไป) สารที่ได้กล่าว
แล้วนี้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับหนังสือเล่มนี้ ซึ่งผู้แต่งส่งสารมาโดยใช้ความแตกต่างของ
ตัวละคร ระหว่างเด็กที่บริสุทธิ์ กับคาแก่ที่ผ่านชีวิตมามาก

การวิจารณ์สารโดยทั่วไปเป็นการวิจารณ์สารตามอัคติวิสัยเท่าที่ความรู้และประสม-
การณ์ของผู้อ่านที่มีอยู่ การวิจารณ์นั้นจึงมิได้หลายแง่หลายมุม แลแต่ทัศนคติของแต่ละ
บุคคลที่มีต่องานนั้น ๆ ว่ามีจิตใจเอียงเอนไปแคไหน หรือมองโลกในแง่ร้ายหรือคืออย่างไร
ตัวอย่างเช่น กลอนในเรื่อง 'พระอภัยมณีของสุนทรภู่' กล่าวว่า "รู้อะไรไม่สู้วิชา รู้รักษา
ตัวรอดเป็นยอดดี"⁵⁵

⁵⁴ รัญจวน อินทรกำแหง, การเลือกหนังสือและโสภณทัศนวิสัย (พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), หน้า 67.

⁵⁵ พระสุนทรโวหาร, พระอภัยมณี (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504),
หน้า 371.

สุภารัตน์ เสรีวัฒน์ ได้วินิจฉัยสารไว้ว่า

คติบทนี้ดูจะเป็นสิ่งที่บั่นทอนหน่วยย่อยของสังคมเสียโดยมาก ซึ่งก็อาจจะนำไปถึงผลเสียของหน่วยใหญ่ต่อไปได้ การที่คนส่วนใหญ่ในสังคมพยายามที่จะ "รักษาตัวรอด" ทำให้สังคมขาดการร่วมมือรวมแรงรวมใจกันอย่างจริงจังในการที่จะทำสิ่งใด ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ตาหากคนเป็น "ไอ" มากกว่าใคร ๆ ก็เป็นการเสียเปรียบผู้อื่น เป็นความโง่เขลาที่ยอมให้ผู้อื่นเอาเปรียบได้...⁵⁶

แต่ โกชัย สาริกบุตร ได้ให้ความเห็นว่า การวินิจฉัยข้างต้นดูจะมีอคติจนเกินไป เพราะถ้าพิจารณาความแวมล้อมทั้งหมดแล้วจะเห็นว่า

เนื้อความที่สอนเป็นเชิงวิเคราะห์สภาพจิตใจของมนุษย์ เพื่อใหญ่ทั้งมีความรอบคอบในอันที่จะคบหาสมาคมกับมนุษย์ด้วยกัน นอกจากนี้ยังสรร เสริญประโยชน์ของการมีความรู้ ทำให้ผู้มีสติปัญญา และสติปัญญานั้นจะช่วยใหญ่จักรรักษาตัวรอดให้พ้นจากคนพาล คนชั่ว คนใจคอก คือ ชีเปลือยได้⁵⁷

เพราะฉะนั้นตัวอย่างข้างต้นก็พอจะให้ข้อคิดแก่นักวิจารณ์วรรณคดีได้ว่า กาลเวลาที่ห่างกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร อาจทำให้การวินิจฉัย ไกลออกไปจากจุดเดิมทุกที ๆ จากคำสอนที่กลายไปเป็นคำสอนที่เป็นผลร้ายต่อสังคมก็ได้ ทั้งนี้เพราะความแตกต่างกันในด้าน ความรู้ ความคิด ขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ

อนึ่ง สภาพแวดล้อมทางสังคมก็เป็นสิ่งที่มีส่วนทำให้การวินิจฉัย เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ "ไม้แดง" ผู้อ่านบางคนอ่านเมื่อ 20 ปีก่อนกับอ่าน

⁵⁶สุภารัตน์ เสรีวัฒน์, "อิทธิพลของคติจากวรรณคดีที่มีต่อสังคมในทางลบ," ศาสตร์และศิลป์แห่งอักษร (นครหลวงฯ: โรงพิมพ์พิเศษเนต, 2515), หน้า 134-135.

⁵⁷โกชัย สาริกบุตร, เรื่องเดิม, หน้า 6.

ปัจจุบันนี้จะไม่เหมือนกัน เพราะสมัยก่อน เรื่องคอมมิวนิสต์อยู่ในเมืองไทยเป็นเรื่องตลกไรเหตุผล เพราะไม่รู้ว่ามิชบวนการคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย แต่ปัจจุบันนี้อ่านแล้วจะไม่ตลกเพราะผู้อ่านได้เห็นจริงจากสภาพแวดล้อมรอบตัวในปัจจุบัน" ⁵⁸ และจะเห็นว่ามิชบวนการคอมมิวนิสต์สมัยนี้รุนแรงกว่าแต่ก่อนมาก

การวิจารณ์สาร เรื่องความผิดถูกไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่สำคัญที่ความลึกซึ้ง กว้างขวาง และความสมเหตุสมผลในการวิจารณ์มากกว่า บางครั้งผู้อ่านอาจจะวิจารณ์ไม่ตรงกับที่ผู้เขียนตั้งใจไว้ " แต่ก็ยังมีโอกาสดีอีก บางคราวที่ความผิดก็ยิ่งเกิดความสำเร็จอารมณ์" ⁵⁹ แต่ถ้ออ่านแล้วไม่ได้พยายามวิจารณ์เลย ผู้อ่านก็จะได้รับประโยชน์จากการอ่านนั้นน้อยกว่าที่ควร จะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ผู้แต่งหุคิยะวิเศษ ว่าได้จงใจส่งสารอะไรให้แก่ผู้อ่าน ตรงกับที่ผู้อ่านอื่น ๆ คงกล่าวมาแล้วข้างต้นได้วิจารณ์ไว้หรือไม่ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

สารที่ตั้งใจส่งให้แก่ผู้อ่านส่วนใหญ่ตรงกับที่ศุภศรทราจารย์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ วิจารณ์ไว้ แต่ยังมีสารที่นอกเหนือจากนั้นอีกหลายชนิด แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ท่องการแสดงชีวิตของคนไทยเมื่อก่อน เปลี่ยนการปกครอง สำหรับคนชั้นสูง คนชั้นกลาง มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และเมื่อเปลี่ยนการปกครองแล้ว คนชั้นกลางก้าวขึ้นไปเป็นผู้มีอำนาจปกครองประเทศได้ควยวิชิค และมีบุตรระทบกระเทือนคอครอบคร้ว เขาอย่างไร ผู้หญิงที่เมื่ออยู่ในปรุมวัยเป็นคนชั้นกลางธรรมดา ไคขึ้นไปอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของประเทศจะคงใช้ความคิดและอคทนเรื่องไคบาง เช่น ไคฟงเพอ ไคหลงไป กับความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

ชื่อหุคิยะวิเศษเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ตรงที่ว่า "หุคิยะวิเศษ" เป็นตราสูงสุดสำหรับผู้หญิงในสมัยที่ปรากฏในเรื่อง "หุคิยะวิเศษ"

⁵⁸ สัมภาษณ์ ดร. เจตนา นาควัชระ 19 กุมภาพันธ์ 2519.

⁵⁹ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย, หน้า 9.

เป็นตราชั้นสองพิเศษ คือจะว่า เป็นชั้น 1 ก็ไม่ใช่ชั้นหนึ่งแท้ เพราะยังจัดว่าเป็นชั้นสอง แต่เป็นชั้นสูงสุดที่ผู้หญิงได้รับ ซึ่งเหมือนกับชีวิตตัวเอกในเรื่องที่ใดเป็นทุนผู้หญิง เป็นเมียคนมีอำนาจ เป็นชีวิตที่แจ่มใสจริงหรือไม่ เมื่อสามีหมดอำนาจไปแล้วคนที่เคยแวดล้อมยกย่องก็หายไปเหลือแต่เพื่อนจริงไม่กี่คน ตัวเอกในเรื่องนี้เป็นทุกขลาภจริงหรืออุปโลกรที่สามีหมดอำนาจอาจเป็นของตักโค เพราะทำให้ภรรยาเพื่อนก็มีใครบาง ก็ยังเป็นทุกข์วิเศษอยู่เช่นเดิม⁶⁰

ดังนั้นในการวิจารณ์งานเขียน ผู้แต่งจะเจตนาอย่างไร เราไม่อาจจะทราบได้ ถ้าไปตามเอาแง่มุมแล้ว ผู้แต่งมาบอกก็ทำให้หมดรส จะเห็นได้จากกรณีที่โบตันได้บอกเจตนาที่เขียน เรื่องจดหมายจากเมืองไทย มีผู้วิจารณ์ว่า การทำเช่นนั้นเป็นการดูถูกความคิดของผู้อ่าน ทั้งยังมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า "ปฏิภิกิริยาของผู้อ่านที่มีทองานเขียน คือมีการวิจารณ์ทั้งแก่ผู้แต่งยังแคงไม่จบ ผลการของวิจารณ์นั้นอาจทำให้เรื่อง เปลี่ยนไปได้"⁶¹ เช่น เรื่อง จดหมายจากเมืองไทย ตอนจบเรื่องดูอ่อนไปกว่าที่ควรจะเป็น เพราะผู้แต่งพยายามแสดงให้เห็นว่าไม่ได้เขียนให้คนจีนดูถูกคนไทย แต่เป็นการแสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนต่างชาติกับคนไทย

เกณฑ์การพิจารณาการวิจารณ์

เนื่องจากปัจจุบันนี้มีปัญหาที่มีผู้วิจารณ์วรรณคดีไปต่าง ๆ นานา ส่วนใหญ่เป็นไปในค่านร้าย เช่นกล่าวว่า วรรณคดีที่ผูกเป็น เรื่องนิยายหรือละคร หรือเรื่องพงศาวดาร ส่วนมากมักจะเป็น เรื่องที่วนเวียนอยู่แต่ชีวิตเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน หรือชนชั้นสูงแทบทั้งสิ้น แต่ละเรื่องจะต้อง เกี่ยวกับการรบราฆ่าฟันระหว่างพวกเจ้านายศักดิ์ินา เพื่อแย่งชิงนางงาม

⁶⁰ สัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ 1๑ มกราคม 2519.

⁶¹ สัมภาษณ์ ดร. สวนิต ยมาภัย 16 มกราคม 2519.

เกณฑ์ไพร่พลไปตายกัน เป็นหมื่น เป็นแสน เราจะเชื่อได้อย่างไรว่าการวินิจฉัยนี้ เชื่อถือได้เพียงไร ดร. สุนิต ยมาภัย ได้ให้เกณฑ์การพิจารณาการวินิจฉัยไว้ว่า

1. การวินิจฉัยจะต้อง เป็นกิจกรรมที่คิดได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง ไม่ได้จำจากที่คนอื่นพูดกันมา

2. ผู้อ่านเพื่อจะวินิจฉัยจะต้องมีความสุจริตใจ คือมิได้มีวัตถุประสงค์อื่นใดแอบแฝงอยู่ในการวินิจฉัยงานเขียนนั้น ๆ

3. การวินิจฉัยที่ถูกต้อง ต้องชี้ให้เห็นพฤติกรรมที่เชื่อมโยงกันได้ ตามแนวเทียบต่าง ๆ เช่น การวินิจฉัยนิทานอีสปเรื่อง ลาโจ อาจสร้างแนวเทียบได้ว่า

ลาโจ = ปุถุชนซึ่งถูกรอบงำด้วยความโง่เขลา เบาปัญญา

อยากร้องเหมือนจิ้งหรีด = มีความทะเยอทะยาน แต่มีความสำคัญผิดอย่างรุนแรง จับคนชนปลายไม่ถูก

ตาย = ในที่สุดความหายนะก็มาสู่ตน⁶²

ฉะนั้น เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ทำการวินิจฉัย ได้ทดสอบดูว่าสารที่วินิจฉัยได้นั้น ถูกต้องหรือไม่ จะขอเสนอหลักการ เพื่อใช้ในการพิจารณาว่า การวินิจฉัยของเราถูกต้องหรือไม่ ดังนี้

1. เมื่อได้วินิจฉัยตามอรรถวิสัยเท่าที่ความรู้และประสบการณ์อำนวยให้แล้ว ต้องไม่ยึดเห็นว่า การวินิจฉัยนั้น ถูกต้องแล้ว คนอื่นอาจจะเห็นว่าไม่ถูกต้องก็อาจเป็นไปได้

2. ควรทดสอบการวินิจฉัยของเรา กับนักอ่านคนอื่น ๆ ว่ามีใครวินิจฉัยได้แตกต่างไปจากเราหรือไม่ ซึ่งวิธีนี้จะทำให้เกิดสติปัญญา เกิดความคิดกว้างขวาง มีทัศนะหลายด้านหลายมุมเกิดขึ้น แต่ถ้ามองพบว่าการวินิจฉัยของเราตรงกับของคนอื่น ๆ

⁶²สัมภาษณ์ ดร. สุนิต ยมาภัย 16 มกราคม 2519.

ก็อย่าเชื่อว่า การวินิจฉัยของเราถูก ดังที่ พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ในกาลามสูตรว่า
มา ศึกษีมัชฌิมกนิชชา อย่าได้ถือโดยชอบใจว่าตกลงกันกับลัทธิของคน⁶³

3. พิจารณารายละเอียดในงานเขียนนั้น ว่ามีอะไรขัดแย้งหรือสนับสนุนกับสาร
ที่เราวินิจฉัยหรือไม่ โดยพยายามอ่านหลาย ๆ ครั้ง เพราะยิ่งอ่านก็จะยิ่งเห็นอะไรเพิ่ม
ขึ้นอีก

4. ถ้าเป็นเรื่องที่ล่วงเลยสมัยไปแล้ว ควรจะได้ศึกษาประวัติศาสตร์ ลักษณะ
สังคม งานชิ้นอื่น ๆ ของผู้เขียน หรือนักเขียนร่วมสมัย เพื่อคุณสมบัติในการแต่ง ซึ่งสิ่ง
ต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการแต่งในสมัยนั้น ๆ ได้ อาจจะทำให้เราเห็นว่า เขา
เขียนเพื่อประชดประชันใคร โต้ตอบกับใคร ฯลฯ

5. ศึกษาพื้นฐานความรู้ของผู้เขียน

6. ศึกษาสภาพสังคมในสมัยที่งานเขียนนั้นเกิดขึ้น คือ

6.1 สังคมนั้นเป็นสังคมชนิโค เป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการ สังคม
เกษตร พาณิชย์ หรืออุตสาหกรรม เป็นสังคมที่เคร่งศาสนาหรือไม่ ศาสนาสอนไว้
อย่างไร ฯลฯ

6.2 ผู้อ่านในสมัยนั้นนิยมอ่านหนังสือชนิดไหน มีวิธีการพิมพ์หรือเสนอ
มาสู่สาธารณชนอย่างไร หากเป็นละครต้องศึกษาว่าคนดูละครในสมัยนั้นมีความนิยมใน
การดูละครอย่างไร เช่น "เวนิสวานิช" เป็นบทละครชนิด Comedy ผู้ดูต้องการให้เกิด
ความรื่นเริงต้องมีตลก ถ้าเราจะวินิจฉัยเวนิสวานิชต้องคำนึงถึงข้อนี้จึงจะพิจารณา
ส่วนลึกเข้าไปแล้วจะได้สารออกมา อาจจะเป็น 2 แบบ เช่น ในศตวรรษที่ 19 ก็มักจะ
วินิจฉัยกันว่า ไชล์ดเป็นตัวร้ายในเรื่องนี้ แต่ในศตวรรษที่ 20 มักจะวินิจฉัยกันว่า
ไชล์ดเป็นตัวเอกในเรื่อง เพราะเห็นว่าผู้ที่ถูกกดขี่ข่มเหงย่อมจะต้องมีความอาฆาต

⁶³พระศาสนโศภณ (จตุตถสุลลเถร), สวดมนต์แปล (พระนคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510), หน้า 535.

และคนที่ร้ายกว่าผู้ที่ถูกกดขี่ คือผู้กดขี่ และจะเห็นได้จากบทของไซล็คอิน เรื่อง เวณีสวานิช ฌัมป์จริงของ เซคส์เปียร์ เป็นบทร้อยแก้ว มีความไพเราะ กระตบใจผู้ฟัง เรียกร่อง ความเห็นใจจากผู้ฟังได้มาก

ถ้าหากได้ศึกษารอบทั้งหมटकั้งกล่าวแล้ว ก็จะได้สารที่แน่ใจว่าถูกต้องตรงตามเจตนาของผู้แต่ง แต่ถาเราไม่สามารถศึกษาได้ครบถ้วนได้ ก็ต้องวินิจฉัยเอาไว้ชั้นหนึ่งก่อนว่า "เราเข้าใจว่าอย่างนี้" แต่ภายหลังอาจจะมีอิทธิพลอื่น ๆ มาทำให้การวินิจฉัยนั้น เปลี่ยนไปก็อาจจะเป็นได้

กลวิธีในการวินิจฉัยสาร

1. การวิเคราะห์เพื่อวินิจฉัยสารตามรูปแบบ

รูปแบบที่จะพิจารณาในการวินิจฉัยสาร คือรูปแบบอันเกิดจากการจัดระเบียบภายในงานเขียนนั้น ๆ ซึ่งมีองค์ประกอบแตกต่างกันไปตามลักษณะของวรรณคดี

วรรณคดีโดยทั่วไปแบ่งตามรูปแบบลักษณะได้เป็น 2 ประเภท คือ ร้อยแก้ว กับ ร้อยกรอง แต่ละประเภทมีรูปแบบแตกต่างกันออกไปอีก ดังนี้

1. ร้อยแก้ว แบ่งแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 สารคดี (Non - fiction) คือเรื่องที่มีเนื้อหาลงในอันที่จะให้ความรู้และความคิด⁶⁴ ซึ่งอาจจะแยกย่อยออกได้เป็น บทความ สารคดีวิชาการ ทองเที้ยว ชีวิตประวัติ ความทรงจำ จดหมายเหตุ บันทึก อนุทิน จดหมาย คติธรรม บทวิจารณ์ บทสัมภาษณ์ บทอภิปราย ปาฐกถา

1.2 บันเทิงคดี (Fiction) หมายถึงเรื่องที่แต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าความจริงของมนุษย์⁶⁵ แบ่งแยกย่อยเป็น เรื่องสั้น นวนิยาย นิทาน นิยาย บทละคร

⁶⁴ กุหลาบ มัลลิกะมาส, ลักษณะของวรรณคดีไทย, หน้า 176.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

2. ร้อยกรอง คือวรรณกรรมที่มีลักษณะบังคับในการแต่งหรือมีการกำหนดคะแนนแบ่งย่อยออกตามรูปแบบได้เป็น

2.1 นิยาย มักเป็นเรื่องเล่ายาว ผู้แต่งมักทำประหนึ่งว่าเป็นเรื่องจริง เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน มักเป็นเรื่องอิงประวัติศาสตร์ หรือเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ หรือตำนานทางศาสนา เช่น สามก๊ก ราชานิราศ⁶⁶

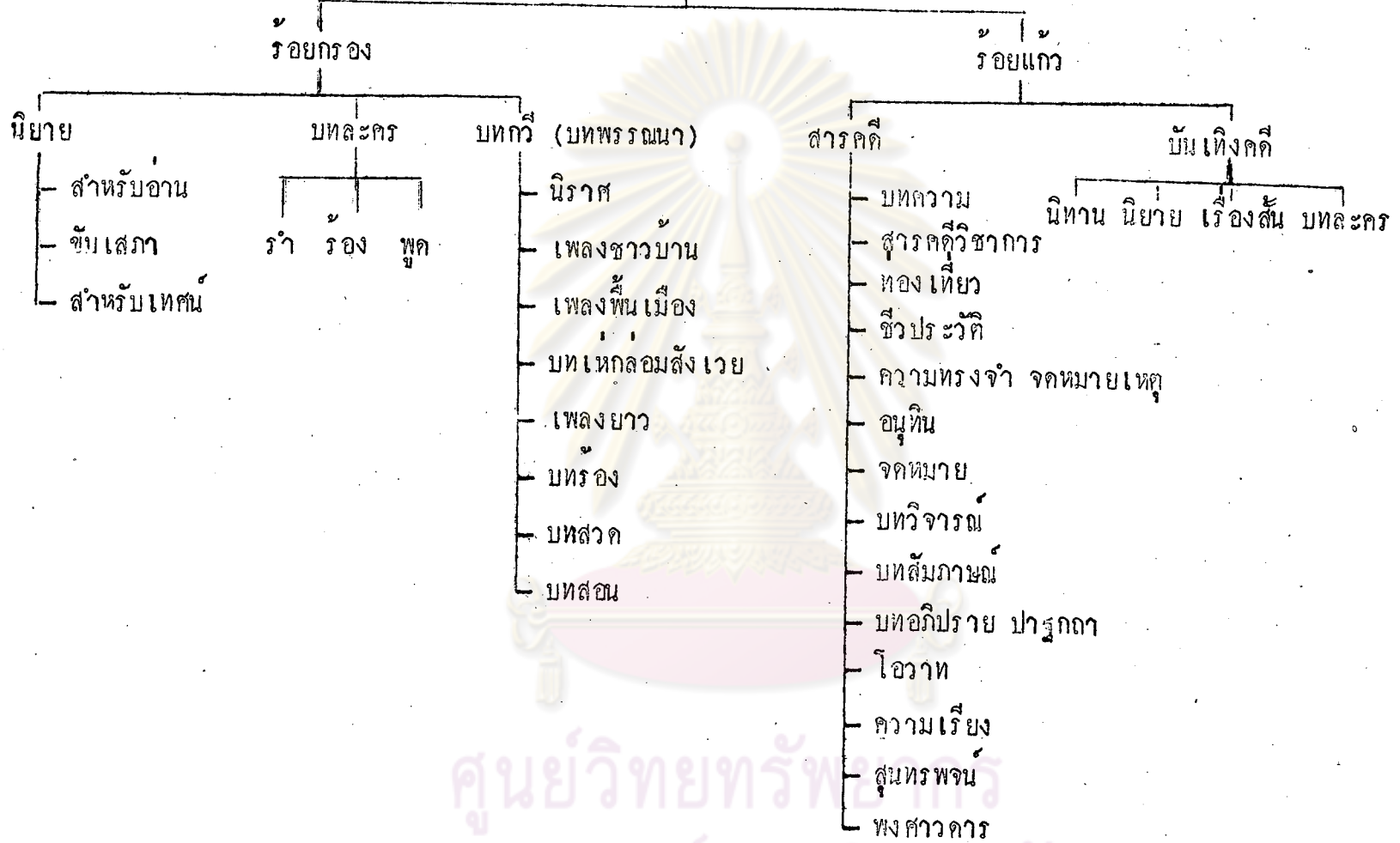
2.2 บทละคร เป็นงานประพันธ์เพื่อแสดงละคร แบ่งแยกได้เป็น บทละครพูด บทละครร้อง บทละครรำ

2.3 บทกวีต่าง ๆ แท้จริงเพื่อใช้พรรณนาในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น นิราศ เพลงยาว บทสอน บทเห่กล่อม ฯลฯ
ซึ่งจะเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁶ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย," วรรณไวทยาการ,
หน้า 74.

วรรณคดี

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณคดีแต่ละประเภทมีรูปแบบต่างกัน เพราะมีองค์ประกอบไม่เหมือนกัน การพิจารณาศิลปกรรมทุกประเภทของอาศักรูปแบบเป็นหลักในการพิจารณา วรรณคดีก็เช่นกัน เมื่อจะพิจารณาในคานาใดก็ตาม จำเป็นจะต้องดูว่าวรรณคดีนั้นเข้าในรูปแบบใด เพราะวรรณคดีคือ "วิธีการสื่อสารของมนุษย์โดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ ในการสื่อสารชนิดนี้ ผู้ส่งต้องใช้รูปแบบที่ผู้รับเคยชินพอสมควร"⁶⁷ และมีความเหมาะสมจึงจะสื่อสารกันได้ เพราะสารแต่ละชนิดเหมาะที่จะส่งในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การพรรณนาเพื่อแสดงความในใจของผู้แต่ง หรือบทเพลงรักก็เหมาะที่จะใช้รูปแบบเพลงยาว การแสดงความรัก ความอาลัยหรือคร่ำครวญเมื่อคนรักจากไกล ก็จะสื่อสารมาโดยใช้รูปแบบนิราศ เป็นต้น เพราะเหตุนี้ผู้รับสารจะรับสารจากผู้ส่งได้ก็ ต้องอาศัยการฝึกหัดและรู้จักตีความตามรูปแบบที่ผู้ส่งสารใช้ จึงจะต้องมีความรู้รูปแบบของวรรณคดีชนิดนั้น ๆ มีส่วนประกอบอะไรบ้าง ผู้เขียนจะส่งสารมาใดทางใดบ้าง เช่น การพิจารณาวรรณคดีที่อยู่ในรูปแบบบทละครว่า ซึ่งเป็นรูปแบบที่ค่อนข้างจะวิจิตรสวยงาม ผู้อ่านเพื่อจะวิจิตรบทละครว่าควรทำความเข้าใจเรื่องต่อไปนี้

ก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 บทละครไทยคือละครว่ามีเพียง 2 แบบเท่านั้น คือ ละครนอก กับละครใน ซึ่งมีความแตกต่างกันดังนี้

ละครใน หมายถึงละครที่แสดงในพระราชวังของพระมหากษัตริย์ แสดงโดยผู้หญิงล้วน บางทีเรียกว่า "ละครนางใน" เรื่องที่เล่นมีเพียง 3 เรื่องเท่านั้น คือ รามเกียรติ์ อิเหนา และอุณรุท⁶⁸ ละครในนั้นถือการรำการร้องอันประณีตเป็น เรื่องใหญ่ คำนึงเรื่องชา ถ้อยคำสุภาพไม่หยาบโลน การฝึกหัดพิถีพิถันมาก การแสดงดำเนินไปอย่างช้า ๆ เพราะเจตนาจะดูศิลปะทั้งกระบวนการและกระบวนการ เนื้อเรื่องไม่เป็นที่

⁶⁷ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "พฤติกรรมทางภาษากับการสื่อสาร," ภาษาไทย - วิชาที่ถูกลืม, หน้า 61

⁶⁸เต็มศิริ บุญยสิงห์ และคณะ, วิชาชุดครูประกาศนียบัตรครูมัธยมของคุรุสภา ศึกษานาฏศิลป์ (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2516), หน้า 146.

สนใจ เพราะรู้ที่อยู่แล้ว แต่คงการฟังเสียง เอื้อนอันอ่อนหวาน และต้องการชมลีลาอันชดช้อยมากกว่า

ละครนอก เป็นละครนอกพระราชนิพนธ์ หมายถึงละครที่คนธรรมดาสามัญเล่นกันตามบ้านตามวัด ผู้แสดงเป็นชายล้วน การแสดงรวดเร็ว ถ้อยคำตลกโปกฮา และบางทีก็หยาบ มุ่งให้เรื่องดำเนินไปได้มากเป็นเกณฑ์⁶⁹

ละครทั้ง 2 แบบมีวิธีเล่นต่างกัน ฉะนั้นการแต่งบทละครทั้ง 2 ประเภทจะไม่เหมือนกัน แต่บทละครที่เป็นปัญหามากเพราะอยู่ในหนังสือแม่เรียนของเด็ก คือ บทละครเรื่อง"อิเหนา" นักเรียนส่วนใหญ่อ่านบทละครเรื่องอิเหนาแล้วไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่องว่าทำไมจะต้องมีบทชมมรดก ชมมา แต่งตัวมากมาย เขาเห็นว่าไม่จำเป็นเลย การที่นักเรียนมีความรู้สึกเช่นนี้เพราะไม่เข้าใจรูปแบบของบทละครว่าจำเป็นต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. บทละครมีวิธีขึ้นต้นกลอนหลายอย่าง เช่น มาจะกลาวบทไป เมื่อนั้น บัคนั้น ซึ่งจะสังเกตุได้ง่ายว่าในโอกาสใดใช้อย่างไร
2. บทละครว่าต้องมีบทร้องที่คนร้องจะร้องให้ตัวละครว่าได้ ส่วนบทเจรจา นั้น ผู้อ่านควรแสดงแต่ละครั้งแต่งให้เหมาะกับการแสดง
3. บทละครจะต้องมีตัวละครที่มีลักษณะนิสัยที่แสดงให้เห็นด้วยตัวว่าได้
4. บทละครว่าจะต้องมีบทสำหรับให้ตัวละครว่าตามประเพณีของละคร เช่น มีบทชมกระบวนรบ ชมธรรมชาติ ชมเครื่องแต่งตัว ฯลฯ ตามเนื้อเรื่องของบทละครนั้น
5. บทละครว่าของไทยไม่แต่งสำหรับให้ละครแสดงโดยตรง แต่แต่งไว้เป็นกลอนบรรยายตลอดเรื่อง เมื่อมีการแสดงแต่ละครั้ง มีการคัดบท จัดบทร้องบทว่าใหม่เพื่อการแสดงคราวหนึ่ง ๆ บทต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวกับเนื้อเรื่อง ผู้อ่านจะข้ามไปได้ก็ได้ แต่บางตอนก็เกี่ยว ดังตัวอย่างจากบทละครว่าเรื่องอิเหนา ตอนอิเหนา

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ยกทัพไปรบกับกะหมังกูหนึ่ง ก็พยายามเล่นถ้อยคำคัดเลือกที่เพราะที่สุดเพื่อให้เห็นว่า
อิเหนายกทัพไปครั้งนี้สำคัญเพียงไร ดังข้อความต่อไปนี้

ขึ้น เกยกรินี่ที่ประทับ	ฉันทกรสูพ่ายพิศ
พร้อมหมู่อำมาตย์มาคยา	โหราธิบดีชี้พรามณ์
พอได้ศฤงคารกลั่นซอง	ประโคมศึกกึกก้องห้องสนาม
ปโรหิตพันไม้มขนาม	ท่าตามตำราพิไชยยุทธ
ทัพหน้าทัพหลวงทัพหลัง	พร้อมพร้อมทั้งโห่ร้องอุทม์
ทหารโบทรงทองกระบี่สด	ฝรั่งจุกปืนใหญ่ให้สัญญา
ชีพอกก็เบิกโชนทวาร	โคมอาณานิคมคณา
เสด็จทรงช้างที่นั่งหลังคา	คลาเคลื่อนโยธาทุกหมวดกอง ⁷⁰

จะเห็นว่ามีการทำพิธีหลายอย่าง เช่น คัดไม้มขนาม พิธีเบิกโชนทวาร
ประคูปา ทั้งนี้เพราะการยกทัพครั้งนี้ของอิเหนาสำคัญมาก ผิดกับที่กะหัดกะปาตี และ
สุหรานากยกทัพมา เพราะไม่ได้กล่าวถึงมากมาย ดังตัวอย่าง

กะหัดกะปาตี

ครั้นถึง เกยชาลاناพระลาน	พร้อมหมู่ทวยหาญน้อยใหญ่
เสด็จทรงมิ่งมาอาชาไนย	ให้เคลื่อนพลไกรยาตรา ⁷¹

สุหรานาก

ไคฤกษ์ให้เลิกโยธี	แสนสูรเสนีทวยหาญ
เข้าในไพรระหงตงคาล	ข้ามทวยเหวธารผ่านไป ⁷²

⁷⁰ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา (พระนคร: คลังวิทยา, 2506), หน้า 334-335.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 296.

กวีแต่งบทต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ เพราะบทละครว่ามีบทร้อง เพื่อให้ตัวละครได้รำ
บทรบ บทรัก บทชมธรรมชาติ ฯลฯ เหล่านี้ กวีจะต้องแต่งให้ตัวละครว่าได้ทั้งสิ้น และ
เพื่อแสดงความสำคัญของตัวละคร แต่ละตัวซึ่งมีฐานะแตกต่างกัน ผู้อ่านที่เป็น เด็กอาจจะ
อ่านข้ามไปได้ แต่นักอ่านบทละครน่าจะอ่านเพราะทำให้เห็นความสำคัญของตัวละคร
ดังกล่าวแล้ว อนึ่ง การใช้คำขึ้นต้นว่า เมื่อนั้น บัดนั้น ฯลฯ ในบทละครนั้น สุภร
บุณนาค ได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้โดยละเอียดว่า

การแสดงละครต้องเข้ากับดนตรี ท่วงทำนอง และต้องจัด
ท่ารำให้เหมาะกับอารมณ์ของตัวละคร ของท้องเรื่อง และ
ดนตรี เช่น การทอดเสียงร้องว่า "เมื่อเอ๋ย เมื่อนั้น" เป็น
บทที่ออกคำสั่งหรือบทของครูเป็นนาย ต้องทอดเสียงยาวนาน
แสดงทิวาใจความสำคัญในการออกคำสั่ง... ส่วนผู้รับคำสั่งจะ
ใช้คำว่า บัดนั้น เพื่อแสดงบทบาทจะรีบเร่งไป... 73

ถ้าเราไม่เข้าใจว่าบทละครว่ามีบทบาทอย่างไรในวรรณคดี และเราไม่รู้ขนบ
ธรรมเนียมของการแสดงละครว่า เราก็จะไม่อาจรับสารจากกวีได้อย่างชัดเจน ทำให้
ไม่สามารถเข้าถึงสารที่กวีส่งมา ซึ่งอาจจะอยู่ในเนื้อหา ท่ารำ และบทเจรจา ฯลฯ
ฉะนั้นสิ่งที่ควรคำนึงอยู่เสมอในการอ่านว่า งานเขียนชิ้นหนึ่ง ๆ อาจจะมีได้มีรูปแบบ
เดียวกับงานเขียนอีกชิ้นหนึ่ง แต่หากว่างานเขียนนั้นผู้เขียนใช้กลวิธีเดียวกัน จึงจะนับว่า
เป็นรูปแบบเดียวกัน เช่น งานเขียนประเภทนิราศ จะต้องมีการเดินทางจากที่หนึ่งไปยัง
อีกที่หนึ่ง นักประพันธ์จะต้องบรรยายเหตุการณ์ในการเดินทางและสถานที่ที่ได้ไป และ
โยงสถานที่ที่เดินทางไปนั้นกับความรู้สึกที่มีต่อหญิงที่ตนหึงไว้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง
กลวิธีในส่วนที่เป็นรายละเอียด เช่น ในสมัยก่อนนิราศแต่งเป็นร้อยกรองทั้งสิ้น แต่ใน
ปัจจุบันนี้มีผู้แต่งนิราศเป็นร้อยแก้ว เช่น "นิราศนครวัด" และแต่เดิมผู้แต่งนิราศ แสดงว่า
ได้จากคนรัก ในการเดินทางผู้แต่งหึงคนรักไว้ที่บ้านหรือที่ใดก็ตาม แต่ปัจจุบันนี้มีผู้แต่งพา

คนรักไปด้วยก็มี เช่น เรื่อง "นิราศเลี้ยวเหี่ยวทองกับน้องแก้ว" แต่ทั้งนี้ในส่วนที่เป็นหลักใหญ่ของนิราศ ผู้แต่งจะทองจากที่อยู่ของตนไป แล้วเล่าถึงภูมิประเทศ ถึงความรู้สึกของคน เมื่อได้พบสิ่งใดสิ่งหนึ่งในระหว่างการเดินทาง

นอกจากนั้นการพิจารณานวนิยายตามรูปแบบก็จะต้องรูวนวนิยายประกอบด้วย เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง และเนื้อเรื่องซึ่งประกอบด้วยตัวละคร ลักษณะนิสัยต่าง ๆ แล้วต้องกำหนดกลวิธีที่จะใช้ สำหรับกลวิธีในการแตงนวนิยายนั้น ผู้เขียนนวนิยายจะต้องวางโครงเรื่องพร้อมกับคิดว่าจะใช้ตัวละครอย่างไร มีลักษณะนิสัยอย่างไร ตัวละครนั้นจะเกิดความขัดแย้งกับอะไร จึงจะมีปมของเรื่องขึ้นมาได้ เรื่องนวนิยาย โอกาสที่จะวางโครงเรื่องโดยไม่มีความขัดแย้งจะมีน้อยที่สุด การขัดแย้งอาจจะเกิดจากความขัดแย้งของตัวละคร กับตัวละคร ตัวละคร กับสังคม หรือความขัดแย้งภายในตัวละครเอง ความขัดแย้งดังกล่าวก็จะเป็นปมของเรื่อง เมื่อคิดเค้าโครงเรื่องได้แล้ว มีตัวละครแล้ว มีปมของเรื่องแล้ว ผู้แต่งจะทองหาเนื้อเรื่องใส่เข้าไป ในเนื้อเรื่องนั้นจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ให้นักประพันธ์บรรลุจุดประสงค์ของตนในการผูกโครงเรื่อง

ต่อจากนั้นในขณะที่นักประพันธ์เขียนเรื่องก็ต้องหาถ้อยคำสำหรับบรรยายเหตุการณ์ สถานที่ หรือลักษณะนิสัย หรือความรู้สึกของตัวละครแต่ละตัว หรือคิดหากลวิธี แสดงนิสัยของตัวละคร โดยการให้แสดงกิริยาท่าทาง หรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง และอื่น ๆ งานเขียนที่ใช้กลวิธีเช่นนี้เรียกว่า นวนิยาย

นักเขียนคนเดียวกันหรือต่างคนกันจะเขียนนวนิยายขึ้นมาเรื่องหนึ่งจะใช้กลวิธีที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด อาจจะแตกต่างกันในส่วนปลีกย่อย เช่น การดำเนินเรื่อง อาจจะดำเนินไปตามลำดับของชีวิต คือจาก วัยเด็กไปจนแก่ หรืออาจจะเริ่มจากแกย้อนไปสู่ วัยเด็กก็ได้ หรือการใช้ส่วนวนโวหารภายในนวนิยายแต่ละเรื่องไม่เหมือนกัน เช่น นักเขียนคนหนึ่งอาจจะใช้ถ้อยคำสุภาพตลอดเวลา แต่อีกคนหนึ่งใช้ถ้อยคำขรุขระ ทยาบ-คายเป็นคน

2. การพิจารณารายละเอียด

เป็นขบวนการต่อเนื่องจากข้อที่ 1 คือเมื่อทำความเข้าใจงานเขียนชิ้นนั้น ๆ ได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ธรรมชาติของงานเขียนนั้นเพิ่มเติมจากที่กล่าวมาแล้ว เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจารณ์ในเรื่องขอบในการสื่อสาร การแสดงความจริงในชีวิตค่านหนึ่งให้ผู้อ่านเห็น แต่การพิจารณางานเขียนโดยละเอียด ผู้อ่านควรจะบอกรายละเอียดต่อไปนี้ได้

2.1 สามารถบอกได้ว่างานเขียนนั้นส่วนใดแสดงให้รู้ว่า เป็น

2.1.1 ข้อเท็จจริง (ข้อความรู้)

2.1.2 ข้อคิดเห็น

2.1.3 การแสดงความรู้สึกหรืออารมณ์

2.2 สามารถวิเคราะห์และรวบรวมปฏิบัติการของผู้อ่านที่มีต่องานเขียนนั้น ๆ

ได้

2.3 สามารถบอกได้ว่า เกิดความคิดแทรกอะไรบ้าง

2.4 นำความรู้ที่ได้อ่านทั้งหมดประกอบกัน เพื่อวิจารณ์ที่ผู้เขียนส่งมาให้

2.5 แสดงความคิดเสริมที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้วิจารณ์แล้ว ซึ่งสามารถแยกย่อยออกได้เป็น

2.5.1 ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่

2.5.2 ข้อคิดเห็นที่เกิดขึ้นใหม่

2.5.3 ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นใหม่

2.1 สามารถบอกได้ว่างานเขียนนั้นส่วนใดแสดงให้รู้ว่า เป็น

2.1.1 ข้อเท็จจริง (ข้อความรู้) คือข้อเขียนที่เป็นที่ยอมรับและมีการพิสูจน์แล้วว่าถูกต้อง เช่น ข้อเขียนที่เป็นเรื่องทางศาสนา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิชาการ ฯลฯ เช่น

ธรรมชาติของพืชขยอหัน ไปสู่แสงสว่าง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เสด็จราชสมบัติก่อนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อเท็จจริงเห็นได้จากหนังสือประเภทสารคดี เพราะสารคดีเป็นหนังสือที่แท้จริงขึ้นด้วยเจตนาที่จะให้ความรู้แก่ผู้อ่าน แต่มันเท็จก็ก็สามารถให้ข้อเท็จจริง (ความรู้) แก่ผู้อ่านได้เช่นกัน โดยการสอดแทรกไว้ในเนื้อหาของมันเท็จคดีนั้น ๆ หรือในบทสนทนาของตัวละคร

2.1.2² ข้อคิดเห็น (ความคิดเห็น) คือข้อเขียนที่ผู้เขียนได้เขียนขึ้นเพื่อแสดงความคิดเห็นส่วนตัว หรือแสดงการวิจารณ์เรื่องนั้น ๆ ดังตัวอย่างการวิจารณ์วรรณคดีไทย ว่า

... บทรัก กิจกรรมเพศที่ลามกอนาจาร แต่กลับยกย่องว่าเป็นศิลปะ (เช่นพระลอ) บทรบยกย่องแต่เจาผู้นำทัพมิไคกล่าวถึงประชาชน ถูกประชาชนเป็นตัวตลก อิเหนาเผาเมืองเอาคุรักโดยที่มิไคคิดถึงประชาชน พระรามยกพลข้ามน้ำข้ามทะเลเผาบ้านเผาเมืองประชาชนตายเป็นเบือเพื่อแย่งเมียคืน ภูรีถูกหลอกว่าเมียตายก็ "โศกามีวาจะวายชนม" เสียใจไค⁷⁴

การแสดงความคิดเห็นของผู้แต่งในงานเขียนมีน้อย เพราะวรรณคดีไทยเป็นวรรณคดีที่แสดงความรู้สึก มิใช่วรรณคดีที่แสดงความคิด⁷⁵ แต่วิธีแสดงความคิดเห็นในงานเขียนจะเป็น "แบบที่ฝรั่งเรียกว่า spontaneous คือแสดงความคิดโดยมิได้ตั้งใจ เมื่อเกิดความคิดขึ้นมากก็ปล่อยความคิดลงไปโดยประพันท์ ผู้อ่านเกือบไม่สังเกต"⁷⁶ ฉะนั้นเราจะพบว่าการแสดงความคิดเห็นของผู้แต่งในงานเขียนจะมี 2 ลักษณะ คือ

1. แสดงความเห็นในลักษณะที่เป็นคำพูดของผู้แต่งโดยตรง ดังตัวอย่างจาก

⁷⁴พิเศษจากปิฎกภูมิ "วรรณคดีไทยจะเผาหรือไม่," ปิฎกภูมิ, 4 (กันยายน, 2517), หน้า 18.

⁷⁵ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์ สวรรคตคดีไทย, หน้า 102.

⁷⁶ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย," หน้า 211-2.

เรื่องพระอภัยมณี ตอนนางวาฬร่าพึงกับตัวเอง เมื่อรู้ว่าพระอภัยมณีคิดจะปล่อยอุศเรน

ประเพณีสูงให้หลังหัก	มันก็มีท่าขายเมื่อภายหลัง
จะเข้าไปถึงน้ำมีกำลัง	เหมือนเสื้อขึงเข้าถึงดงก็คงร้าย
อันแม่ทัพจับได้แล้วไม่มา	ไปข้างหน้าศึกใหญ่คงใจหาย
กองทัพจับให้มันคืนให้ตาย	จะทำภายหลังยากกว่าวาทครัน ⁷⁷

2. แสดงความคิดของผู้แต่งผ่านบทบาทและพฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร เช่น ในเรื่อง "เวสสันดรชาดก" กัณฑ์ชูชก ได้แสดงความคิดของกวีในเรื่องการปฏิบัติตนในฐานะภริยาที่ดี ไม่ใช่ให้สามีทำงานเยี่ยงทาส ความคิดนี้กวีได้แสดงไว้ในคำพูดของนางอมิตตาคาที่โลกลาวว่า "เออฉันเป็นกระไรกระนั้นหนา ท่านพราหมณ์เอ๋ย อันญาติกาของช้านี้ไม่เคยเลยที่ถึงเช่นนั้น ตัวเป็นภรรยาท่านหรือจะหันไปเล่นต่างหาก กระทำให้ผิดบุราณราชฎีแต่ก่อนเก่า"⁷⁸

2.1.3 ความรู้สึกหรืออารมณ์ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของงานเขียน เพราะ "วรรณคดีเป็นสื่อสัมพันธ์ เป็นการแสดงความรู้ ความรู้สึก ความนึกคิด ตลอดจนจินตนาการ และประสบการณ์ของคนแก่ผู้อ่านและผู้อื่น" สารที่ส่งไปยังผู้รับนั้น นอกจากจะส่งความหมายที่ผู้ส่งเจตนาแล้ว โดยมากผู้ส่งแสดงอารมณ์ออกไปให้ผู้รับทราบ บางคราวก็โดยจงใจและบางคราวก็โดยไม่จงใจ และบางคราวผู้ส่งไปรู้ตัวว่าแสดงอารมณ์ออกไปในวรรณคดี แต่ส่วนใหญ่วรรณคดีจะเป็นงานที่ศิลปินสร้างศิลปะขึ้นตามความถนัดของตน เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ของตนไปยังผู้อื่น วิธีการถ่ายทอดอารมณ์ในงานศิลปะเพื่อให้เกิดอารมณ์มักจะมีการใช้ศิลปะของภาษาที่พิเศษออกไป เช่น "ในการพูด

⁷⁷ พระสุนทรโวหาร, พระอภัยมณี (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 414.

⁷⁸ กรมศึกษาธิการ, มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์ (พิมพ์ครั้งที่ 8; กรุงเทพมหานคร: องค์การคาวของคุรุสภา, 2517), หน้า 145-6.

กรรมมีเสียงคัง เสียงเบา จังหวะยาวสั้น ในวาระต่างกัน เลือกเพี้ยนถ้อยคำที่สร้าง
มโนภาพ และกระทบกระเทือนอารมณ์ในการเขียน เมื่อไม่สามารถแสดง เสียงเบา
เสียงคัง อาจเขียนวรรคตอนให้แลดูงามตา คำนี้ถึงตัวสะกดของคำบางคำที่ใช้เขียน
ว่าน่าดูหรือไม่"⁷⁹

อารมณ์เกือบทุกชนิดแสดงออกทางภาษาได้ เช่น โกรธแค้น วิชา
ชื่นชม สลดใจ เห็นใจ สงสาร รัก ยกย่อง ฯลฯ ในวรรณคดีบางประเภท ผู้แต่ง
อาจใช้ภาษาเพื่อแสดงออกทางอารมณ์อย่างเดียวกัน ไม่คำนึงถึงข้อความรู้ ความคิดเห็น
ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น บทราพัน บทสกุติ อาเศียรวาท

วิธีการแสดงอารมณ์ของผู้แต่งมีอยู่ 2 แบบ คือ

1. การแสดงอารมณ์ของผู้แต่งโดยตรง เช่น การพรรณนาชมกรุงศรี-
อยุธยา ในตอนต้นของโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ แสดงถึงความชื่นชมยินดีของกวีที่มีต่อ
บ้านเมืองของตน ดังนี้

อยุธยาสดมแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงอา
สิงหาสน์ปรากฏศรีนคร	เจ็ดหล้า
บุญเพ็ญพระหากสวรรค์	ศาสนรุ่ง เรื่องแธ
บังอบายเบิกฟ้า	ฉีกพื้นใจเมือง ⁸⁰

2. การแสดงอารมณ์ของผู้แต่งผ่านตัวละคร การแสดงอารมณ์เช่นนี้
กวีจะแสดงออกมาด้วยการให้ตัวละครแต่ละตัวกล่าวถ้อยคำในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เพื่อ
แสดงอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในเหตุการณ์นั้น ๆ เพื่อให้รู้ว่าผู้แต่งพอใจหรือไม่พอใจ

⁷⁹ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "พฤติกรรมทางภาษากับการสื่อสาร,"
ภาษาไทย - วิชาที่ถูกลืม, หน้า 55.

⁸⁰กระทรวงศึกษาธิการ, โคลงนิราศนรินทร์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
2503), หน้า 1.

อะไร ดังตัวอย่าง การแสดงความรู้สึกของผู้แต่งที่เห็นว่า การทำพวงดอกไม้ที่มีขนาดใหญ่โตและสิ้นเปลืองเงินมากในวันปิยะมหาราช น่าจะเปลี่ยน เป็นทำอย่างอื่นที่มีประโยชน์กว่านี้ เช่น นำเงินเหล่านั้นมาสร้างโรงเรียน ดังข้อความที่ว่า

"แอนน์หมายความว่า จะไม่ให้เราจัดพวงดอกไม้ อย่างนี้เลยหรือ" คุณแรมสมรถามอย่างไม่แน่ใจ "หรือทำอย่าง ประหยัด"

"การ แสดงออกถึงความจงรักภักดี ทุ่มไม่จริง แต่คงออกได้ ด้วยวิธีเดียวเท่านั้น และเป็นวิธีการซ้ำ ๆ กับที่เคยปฏิบัติ มาแล้ว" แอนน์กลับใจแสดงความเห็น⁸¹

2.2 สามารถวิเคราะห์รวบรวมปฏิกริยาของผู้อ่านที่มีต่องานเขียนนั้น ๆ การอ่านวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นกับผู้อ่านก็คือความ สะเทือนอารมณ์ หรือความสะเทือนใจ เพราะ "วรรณคดีแก่งขึ้นมา เพื่อกระตุ้นเราจิตใจ เพื่อร่วมซาติร่วมเกิดให้มีความรู้สึกนึกเห็น เป็นอารมณ์สะเทือนใจ จะเป็นไปทางฝ่ายสูง หรือฝ่ายต่ำ จะเป็นส่วนมาก หรือส่วนน้อยก็ตามที ก็เป็นวรรณคดีทั้งนั้น"⁸² เหตุที่คน นิยม (appreciate) วรรณคดีก็คือ ผู้ชมเกิดจินตภาพและอารมณ์ขึ้น⁸³ ฉะนั้น ปฏิกริยาที่ผู้อ่านจะมีต่องานเขียนนั้นก็ ก็จะเป็นปฏิกริยาต่อเนื่องที่ผู้เขียนได้ส่งมา ซึ่ง ได้แก่

⁸¹อรุณนัย นามแฝง , อุคมการบนเส้นขนาน (พระนคร: สำนักพิมพ์ บรรณกิจ, 2518), หน้า 290-291.

⁸²ม.ล. ตูย์ ชุมสาย, วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 22.

⁸³เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

1. ผู้อ่านจะได้รับความรู้เพิ่ม
2. ผู้อ่านได้ทราบความคิดเห็นของผู้เขียน
3. ผู้อ่านเกิดอารมณ์ เช่น พอใจ สงสาร เศร้า ฯลฯ
4. ผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตาม

ฯลฯ

2.3 สามารถบอกความคิดแทรกที่เกิดขึ้น

ความคิดแทรก คือข้อความรู้ ข้อคิดเห็น ที่ผู้เขียนมีอยู่ในใจ ไม่ได้เขียนลงไว้ในงานเขียนนั้นตรง ๆ แต่ละไว้ในที่ ๆ คิดว่าผู้อ่านน่าจะเข้าใจได้ เพราะข้อความที่ผู้เขียนเขียนไว้จะเป็นส่วนชักนำให้เกิดความคิดแทรกนั้น ๆ ขึ้น ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ บางทีอาจไม่มีความคิดแทรกเลยก็ได้ ดังตัวอย่างจากข้อความในเรื่อง "ขุนช้างขุนแผนตอนขุนแผน เขาห้องนางแก้วกิริยา"

เจ้าร่างน้อยอนนึ่งบน เคียงคำ	คมข่างามแฉล้มแจ่มใส
ควคางบางงอนอนละไม	รอยไร เรียบรับระดับดี
ผม เปลือยเปลือยประลงบา	งอนปลายเกศาคูสมศรี
ทันอนน้อยน่านอนอนดี	หมอนข้างมีคู่ เคียงประคอง
กระจกแจ่มจกใส่คันฉ่องน้อย	ไม้สอยสั้นงางามเกลี้ยง
ฉากบังจกตั้งไว้ข้าง เคียง	อชจันทรตั้ง เรียงในห้องน้อย
ห้อง แคมอุทสาห์แอมไม่แออัด	รูจักจกเครื่อง เรือนไว้โซสอย
ทั้งกระโถนขันน้ำและจอกลอย	คูนน้อยนอยงามรับกับรูปคน ⁸⁴

จากข้อความข้างต้นผู้อ่านอาจจะเกิดความคิดแทรกว่า ผู้ที่นอนในลักษณะเช่นนั้นต้อง เป็นกุดสตรีแน่ หรืออาจจะคิดต่อไปว่าผู้ที่นอนอยู่นั้นต้องไม่ใช่คนใจ เป็นผู้มีตระกูล ซึ่งอาจจะ เป็นเมียของขุนช้าง

⁸⁴กรมศิลป์ากร, เรื่องเดิม, หน้า 374.

2.4 นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากการพิจารณารายละเอียดดังกล่าวมาแล
มาประกอบกัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถวินิจฉัยรายงาน เชื่อว่าผู้เขียน
เจตนาจะส่งสารอะไรมาให้แกผู้อ่าน เช่น

เรื่องมโนราห์ อาจวินิจฉัยได้ว่า คนหรือสิ่งที่แปลกปลอมเข้ามาใน
หมู่พว กย่อมมีผู้ระแวงว่าจะเป็นอันตราย และกำจัดเสียก่อนที่ภัยจะมา⁸⁵

เรื่อง"สังข์ทอง" อาจตีความตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัตได้ว่า ที่เป็น
เช่นนั้นเพราะนางพันธุรัตทำให้ไว้วางใจไม่ได้ แคนางพันธุรัตก็ได้พิสูจน์ความรักที่มี
ต่อพระสังข์ให้เห็นกอนตาย ควยการเขียนมนต์ไว้ที่แผ่นดิน พอพันธุรัตคายพระสังข์
ก็ล้มกล้วยไม้ขึ้นทั้งหมด คิดถึงแค่ความรักที่นางพันธุรัตมีต่อตน เท่านั้น และความรัก
ระหว่างคนกับสัตว์ที่ผิดแผกกันนี้มักมีผลให้เกิดความชอกช้ำเสมอ⁸⁶

หรือจากโคลงของศรีปราชญ์

หะทายกระต่ายแทน	ชมแข
สูงส่งสุคคาแล	ดูฟ้า
ดูดูดูดีแค	ดีควดู กัณนา
อยยวเราเจ้าชา	อยู่พินดิน เดียว ⁸⁷

โคลงบทนี้อาจวินิจฉัยได้ว่า ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านและผู้รับฟังสำนึกว่า
ชายกับหญิงคือให้มียศศักดิ์ฐานะแตกต่างกันเพียงใด สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือความต้องการ
ทางเพศ ซึ่งไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้⁸⁸

⁸⁵ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย," หน้า 123.

⁸⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

⁸⁷ชลธิรา กลักอยู่ และคนอื่น ๆ, การใช้ภาษา, หน้า 207.

⁸⁸เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

และจากประชุมโคลงโลกนิติ”

นพคุณใต้เบาสูบ	แสนที่
คอนเหล็กกรุมวันที่	ไปม้วย
บ่เจ็บเท่าชูลี	สักหยาค
เจ็บแต่ทานเทียบด้วย	กล้าน้อยหัวคำ ⁸⁹

อาจวินิจสาร ไควว่า คนที่รู้จักทะนงในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ถ้าถูกนำไปเปรียบเทียบกับคนที่เสมอกันจะไม่รู้สึกอะไร แต่หากถูกนำไปเปรียบเทียบกับคนที่ต่ำกว่าตน จะรู้สึกเคียดแค้นและทนไม่ไหว

2.5 แสดงความคิดเสริมที่เกิดขึ้นหลังจากได้วินิจสารแล้ว ความคิดเสริมคือความคิดของผู้อ่านเอง ไม่มีปรากฏอยู่ในงานเขียนนั้น แต่งานเขียนนั้นมีส่วนช่วยผู้ให้คิด ซึ่งอาจจะเป็น เรื่องที่ค้านกับความคิดที่ผู้เขียนส่งสารมา หรือบทความนั้นทำให้รำลึกท้าว—ความไปถึงประสบการณ์อันใดอันหนึ่งของผู้อ่านเอง

การวินิจสารมีความสำคัญอยู่ที่ความคิดเสริม เพราะการที่ผู้อ่านเกิดความคิดเสริมขึ้นได้ ย่อมแสดงว่าผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวที่อ่านมาแล้วเป็นอย่างดี และธรรมชาติของคนต้องมีความคิดเสริม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลูกไฟ ลูกไฟ ลูกไฟ	ความหวังใหม่ของมวลชน
มาจากปากฟ้าโนน	แคงสี่ เลื่อคละ เลงดิน
ลูกไฟไหลหลั่งมา	จากทิศทั่วทุกถิ่น
โถมท่วมแรงลงสิ้น	ยื่นหยักสู่คู่ประชา
จากเหนืออีสานใต้	ลวนทรงไว้ซึ่งคุณค่า

⁸⁹ กรมศิลปากร, ประชุมโคลงโลกนิติ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายจิตติ อิศรางกูร ณ อยุธยา ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม วันที่ 9 พ.ค. 2509 (พระนคร: โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, 2508), หน้า 41.

ดูแสงรุ่งของทิวา
มา เกิดสหายรัก
สำแดงกำลังมี

ที่สาคสองปฐพี
มาพร้อมพรักกันที่นี้
ปลคแตกที่ขีบวงชน⁹⁰

(นายปอบ, อนุสารวรรณศิลป์
เชียงใหม่)

ความคิดเสริมของผู้อ่านที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่ออ่านร้อยกรองบทนี้แล้วมีต่าง ๆ กัน อาจแยก
ได้เป็น 2 ประเภท คือ คำาน กับสนับสนุน เช่น

ความสามัคคีเป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จ

เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อชาวไทย โดยเฉพาะคนไทยที่กำลังหลงผิดในสิ่ง
ที่เป็นอันตรายต่อชาติไทย

ถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะพร้อมใจกันสามัคคี เพราะสภาพบ้านเมืองของเรา
ปัจจุบันนี้ ถ้าคนทั้งประเทศขาดความสามัคคีแล้ว เชื่อได้ว่าประเทศก็จะเป็นประเทศอีก
ต่อไป

ถ้ามีภัยอันตรายเข้ามาสู่กรานประเทศ ก็คิดว่าจะต้องสู้จนถึงที่สุด
ชีวิตเก่าจะหมดไป ชีวิตใหม่จะรุ่งโรจน์⁹¹

กระบวนการในการวินิจฉัยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นวิธี
การเกี่ยวกับการอ่านละเอียดถี่ถ้วน เพราะทำให้ผู้อ่านเข้าใจงานเขียนนั้น ๆ ได้อย่าง
ลึกซึ้งและกว้างขวาง ดังที่ พระราชนิพนธ์เรื่อง กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงให้ข้อคิด
เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

⁹⁰ชลธิรา กลัดอยู่, วรรณคดีของปวงชน (พระนคร: อักษรสาสน์, 2517),
หน้า 255.

⁹¹จากแบบทดสอบ

ในการอ่านละเอียดถี่ถ้วน ย่อมจะเห็นทั้งความดีและความ
 คางพรอของโคลงไปด้วยกัน... ถาหากพิจารณาทุก
 บรรทัดและทุกคำไปซุร ภาพยกลอนทั้งหลายที่ท่านเห็นว่าดี
 จะเหลืออยู่กว่าที่ท่านเห็น เคียวนี้เป็นอันมาก เพราะ
 ความคางพรอที่ท่านไม่เคยสังเกตเห็นจะเด่นขึ้นมาหมด
 ท่านก็จะเกิดความรำคาญขวางหู... เมื่อเป็นเช่นนั้น
 ท่านก็จะได้รับความเดือดร้อนที่ไม่ใครมีหนังสืออ่าน แต่
 ความเดือดร้อนของท่านจะเป็นประโยชน์แก่เมืองไทย
 เพราะถาหากไม่อ่านหนังสือแล้ว ๆ หนังสือชนิดนี้ ๆ ขาย
 ไมไค ก็จะไม่ใคร่แต่ง หนังสือที่แต่งออกมาก็จะคงเป็น
 หนังสือที่ดีทั้งนั้น⁹²

ฉะนั้นการอ่านวินิจสารซึ่งมีวิธีการอ่าน เช่น เกี่ยวกับการอ่านละเอียด นอกจาก
 จะทำให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังให้ประโยชน์ต่อวงการแต่งหนังสือใน
 ประเทศไทยอีกด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹²ชลธิรา กลักอยู่ และคนอื่น ๆ, การใช้ภาษา (อ้างถึงปาฐกถา พระราช-
 าวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เรื่องนิราศรินทร์ แสดง ณ สำนัคยาคารย์สมาคม,
 18 สิงหาคม 2476), หน้า 209-210